

**Jurisprudential Review of the Issuing Money Outside of the
Sovereignty Based on the Typology of Cryptocurrencies**

Seyyed Ahmad Ameli* | Aminaldin Shahidian

Stable URL: <https://doi.org/10.30497/ifr.2025.247618.1942>

بررسی فقهی انتشار پول خارج از حاکمیت با تکیه بر گونه‌شناسی رمز ارزها

سیداحمد عاملی | امین‌الدین شهیدیان*

پیوند دائمی: <https://doi.org/10.30497/ifr.2025.247618.1942>

Copyright 2025 The Author(s).

Published by *Imam Sadiq University*, Tehran, Iran.

This work is fully Open Access under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license, allowing non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and not modified. *Islamic Finance Researches* strictly follows the ethical guidelines of the Committee on Publication Ethics (COPE), which all readers, authors, reviewers, and editors are expected to observe and uphold.

Jurisprudential Review of the Issuing Money Outside of the Sovereignty Based on the Typology of Cryptocurrencies

Seyyed Ahmad Ameli: Assistant Professor, Kharazmi University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

ameli@khu.ac.ir | 0000-0003-3347-9735

Aminaldin Shahidian: Level 4 student, Khorasan Seminary, Khorasan, Iran.

aminaldinshahidian@gmail.com | 0009-0002-6910-6033

Abstract

1. Introduction and Objective

Over the past decade, cryptocurrencies have emerged as a significant financial and technological phenomenon, raising fundamental questions about the nature of money, assets, and monetary sovereignty. Unlike conventional fiat money, cryptocurrencies operate largely outside the direct control of states and central banks, relying instead on decentralized technologies such as blockchain and distributed ledgers. This development has challenged traditional frameworks of monetary governance and has generated extensive debates in economics, law, and Islamic jurisprudence regarding the legitimacy, classification, and regulatory treatment of these instruments.

From a governance perspective, cryptocurrencies simultaneously exhibit monetary functions—such as acting as a medium of exchange, unit of account, or store of value—and asset functions, including investment, speculation, and wealth preservation. The coexistence of these functions has important implications for monetary policy, financial stability, and regulatory design at both national and international levels. While some cryptocurrencies aspire to function as money, others primarily operate as digital assets with limited or no monetary roles. Failure to distinguish clearly between these functions may lead to inappropriate regulatory responses and flawed jurisprudential judgments.

The primary objective of this study is to provide a jurisprudential and economic analysis of issuing money outside state sovereignty by relying on a functional typology of cryptocurrencies. The research seeks to clarify whether and under what conditions cryptocurrencies can be regarded as money or assets from the perspective of Islamic jurisprudence, and how this distinction affects the legitimacy of their issuance, circulation, and regulation. In doing so, the paper aims to contribute to policy debates by offering a nuanced framework that

aligns jurisprudential principles with observed market behavior and contemporary regulatory practices.

2. Methods and Materials

This research adopts a descriptive-analytical methodology grounded in library-based studies and qualitative analysis. Classical and contemporary jurisprudential sources are examined to extract the foundational principles governing money, assets, contracts, and monetary authority in Islamic law. These principles include the role of custom (*urf*), the concept of value (*māliyya*), the conditions for the validity of transactions, and the jurisprudential bases for monetary issuance and governance.

In parallel, the study analyzes empirical data related to the cryptocurrency market, with particular attention to price volatility, market capitalization, and trading volume of major cryptocurrencies. Indicators such as the ratio of daily trading volume to total market capitalization are used to assess whether a cryptocurrency predominantly functions as a medium of exchange or as an investment asset. Regulatory approaches adopted by countries with affirmative or supportive stances toward cryptocurrencies—especially developed economies—are also reviewed to identify prevailing policy patterns and rationales.

By integrating jurisprudential reasoning with economic analysis and comparative regulatory observation, the study provides a comprehensive framework for evaluating cryptocurrencies beyond purely technical or speculative perspectives. This interdisciplinary approach allows for a more accurate classification of cryptocurrencies and a clearer understanding of their implications for monetary and financial governance.

3. Research Findings

The findings of the study indicate that cryptocurrencies cannot be treated as a homogeneous category from either an economic or jurisprudential standpoint. A functional typology is essential to distinguish between cryptocurrencies that exhibit monetary characteristics and those that primarily operate as assets.

First, with regard to cryptocurrencies that claim intrinsic value or are backed by tangible assets (such as gold-backed tokens) or fiat currencies (stablecoins), the validation of the declared backing is of central importance. From a jurisprudential perspective, ensuring the authenticity and transparency of the backing serves to prevent fraud, deception, and unjust enrichment. The study finds that the legitimacy

of such cryptocurrencies does not depend on the identity of the supervising authority; rather, what matters is the existence of reliable and effective mechanisms for verification and disclosure, whether public or private.

Second, cryptocurrencies with clearly established non-monetary functions – such as those primarily used for governance rights, utility access, or specific technological services – fall outside the scope of debates concerning the issuance of money. These instruments should be analyzed as assets rather than money, and their issuance is subject to general jurisprudential rules governing property and contracts, not monetary authority.

Third, market behavior analysis reveals that the majority of major cryptocurrencies, including Bitcoin and Ethereum, function predominantly as investment assets rather than as mediums of exchange. Their relatively low ratios of daily transaction volume to total market capitalization suggest that most holdings are retained for capital gains rather than transactional use. Consequently, their impact on national and international monetary systems remains limited. This observation is consistent with the regulatory treatment in many developed countries, where such cryptocurrencies are classified as financial assets and subjected to taxation and financial market regulations rather than monetary policy controls.

An important exception is Tether (USDT), a stablecoin whose trading volume constitutes a substantial share of the total cryptocurrency market volume. Tether effectively operates as a medium of exchange within the crypto ecosystem, facilitating conversions between fiat currencies and other cryptocurrencies. Its functional role aligns closely with that of money within this specific market context, although its influence on broader national or international monetary systems remains constrained.

4. Discussion and Conclusion

The analysis demonstrates that a functional and behavior-based approach is essential for both jurisprudential evaluation and policy design in the context of cryptocurrencies. Treating all cryptocurrencies as money risks overstating their monetary impact and misapplying jurisprudential and regulatory principles. Conversely, ignoring their potential monetary roles may underestimate the need for oversight in specific cases, such as stablecoins with high transactional usage.

From a policy perspective, the findings suggest that regulatory efforts should primarily focus on the financial market implications of cryptocurrencies rather than framing them as direct threats to

monetary sovereignty. Financial market regulation – addressing issues such as consumer protection, market integrity, fraud prevention, and systemic risk – is better suited to the predominant asset-like nature of most cryptocurrencies. Monetary regulation becomes relevant only in limited cases where a cryptocurrency demonstrably fulfills monetary functions at scale.

However, the study also acknowledges that contextual factors matter. In countries experiencing sanctions, geopolitical conflicts, or severe currency instability – such as Iran, Venezuela, or Russia – cryptocurrencies may have more pronounced effects on foreign exchange markets and capital flows. In such contexts, supplementary regulatory considerations related to currency substitution, capital flight, and exchange rate stability may be warranted.

In conclusion, this research argues that issuing money outside sovereignty, when examined through a jurisprudential and economic lens, cannot be evaluated in abstract or uniform terms. A nuanced typology based on function, market behavior, and verification mechanisms provides a more accurate basis for determining legitimacy and appropriate governance. By aligning Islamic jurisprudential principles with empirical market realities, the study offers a coherent framework for policymakers, scholars, and regulators seeking to navigate the evolving landscape of cryptocurrencies.

5. Keywords: Tether; Financial Market; Issuing Money; Digital Assets; Cryptocurrencies.

6. JEL Classification: E42, E44, E51, G28, G38.

بررسی فقهی انتشار پول خارج از حاکمیت با تکیه بر گونه‌شناسی رمز ارزها

سیداحمد عاملی: استادیار، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) ameli@khu.ac.ir

امین‌الدین شهیدیان: طلبه سطح ۴ حوزه، حوزه علمیه خراسان، خراسان، ایران
aminaldinshahidian@gmail.com

چکیده

۱. مقدمه و هدف

کارکردهای پولی و دارایی رمزارزها و نحوه اثرگذاری هر یک بر بازار پول و بازار مالی، همراه با فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از آنها در سطوح ملی و بین‌المللی، از مهم‌ترین مسائل حکمرانی در حوزه رمزارزها به‌شمار می‌آید. هدف این پژوهش، تبیین فقهی و اقتصادی انتشار رمزارزها خارج از حاکمیت، با تأکید بر تمایز میان کارکرد پولی و دارایی آنها و پیامدهای سیاست‌گذاری مترتب بر این تمایز است.

۲. مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است. در این راستا، ضمن بررسی مبانی فقهی و اقتصادی مرتبط با پول و دارایی، رفتارهای قیمتی و حجمی رمزارزهای مهم تحلیل شده و مقررات کشورهای دارای رویکرد مساعد و تأییدی نسبت به بازار رمزارزها مورد توجه قرار گرفته است.

۳. یافته‌های تحقیق

یافته‌ها نشان می‌دهد در رمزارزهای دارای ارزش ذاتی و رمزارزهای با پشتوانه ارزیابی فیات، صحت‌سنجی ادعای پشتوانه موضوعیت دارد و نوع نهاد ناظر نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا نمی‌کند. همچنین رمزارزهایی که دارای کارکرد غیرپولی متقن هستند، از شمول بحث انتشار پول خارج بوده و باید در قالب دارایی تحلیل شوند. به‌جز معدودی از رمزارزها، مانند تتر، که توانسته‌اند نقش ابزار مبادله و پول را در بازار رمزارز ایفا کنند، سایر رمزارزها اثرگذاری معناداری بر نظام پولی ملی و بین‌المللی ندارند؛ ازاین‌رو، رویکرد غالب کشورهای توسعه‌یافته نسبت به آنها، رویکرد دارایی‌محور است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج پژوهش، سیاست‌گذاری در حوزه انتشار، مبادله و معاملات رمزارزها باید عمدتاً معطوف به مقررات‌گذاری در بازار مالی باشد، نه بازار پول. با این حال، در کشورهایی که با تحریم‌ها، مخاصمات یا التهابات ارزی مواجه‌اند، ملاحظات مربوط به بازار ارز نیز می‌تواند به عنوان حوزه‌ای مکمل در تنظیم‌گری رمزارزها مدنظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: تتر؛ بازار مالی؛ انتشار پول؛ دارایی دیجیتال؛ رمزارزها.

مقدمه

شرایع الهی، معاملات میان مردم را مورد بررسی قرار داده، معاملات صحیح را امضا و معاملات باطل را ممنوع کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، اسلام معاملات رایج در جامعه آن زمان را ساختارمند کرد و عقودی مانند بیع را جایز و ربا را حرام دانست و در ذیل آن، احکام جزئی مالی و اقتصادی را بیان نمود تا در صورت حدوث مسائل جدید، بتوان با مراجعه به این اصول، مسائل نوپدید را حل و فصل کرد: «علینا إلقاء الاصول و علیکم التفریع» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۷، ص. ۶۲).

بر اساس نظر مشهور فقهای معاصر شیعه، دین اسلام عقود معاملات را توقیفی نمی‌داند؛ «برای صحت یک قرارداد، نیازی به دلیل خاص قانونی یا شرعی وجود ندارد، بلکه طبق قواعد عمومی، هر معامله خردمندانه‌ای صحیح است، مگر آنکه دلیل خاصی بر بطلان آن اقامه شود» (یزدی طباطبایی، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص. ۷۱۱). به این معنا، فضایی برای ایجاد انواع جدید معاملات گشوده شده است؛ زیرا مبادلات و معاملات، به تبع تغییرات اقتصادی، همواره در حال تحول هستند. در جهان غرب، نظریه توقیفی نبودن عقود، به‌عنوان اصل «حاکمیت اراده» شناخته می‌شود (پرور، ۱۳۹۹).

پس از جنگ جهانی دوم، خلق اعتبار آثار عمیقی بر ساختار اقتصادی جوامع بر جای گذاشته است. در موارد متعددی، مدیریت مالی جامعه توسط دولت‌ها از طریق خلق اعتبار، به کاهش قدرت خرید افراد، افزایش نابرابری اجتماعی و بروز بحران‌های عمیق مالی و بانکی انجامیده است. بی‌اعتمادی نسبت به عملکرد بازارهای پولی و مالی، سبب حرکت جوامع به سوی استقلال از نظام پولی مسلط شده و فناوری بلاک‌چین به‌عنوان پنجره ورود به این بستر جدید مطرح شده است.

به دلایل مختلف، فناوری‌های بلاک‌چین پس از بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۸ مورد توجه قرار گرفتند. هدف این فناوری‌ها، سازمان‌دهی تراکنش‌ها و جریان‌های اطلاعاتی همتابه‌همتا^۱ و بدون واسطه است و بانک‌های مرکزی نیز فرصت‌هایی برای بهره‌گیری از فناوری‌های بلاک‌چین در راستای بهبود خدمات خود در اختیار دارند (World Bank Group, 2018).

ارزهای دیجیتال، نخستین و توسعه‌یافته‌ترین کاربرد فناوری‌های بلاک‌چین به شمار می‌آیند. این ارزها بدون بانک مرکزی پول ایجاد می‌کنند و بدون مؤسسات مالی، پرداخت‌ها را تسهیل می‌نمایند. موفقیت برخی از ارزهای دیجیتال، فشار رقابتی قابل‌توجهی بر شیوه‌های انجام تراکنش توسط مؤسسات مالی موجود وارد کرده است (World Bank Group, 2018).

با وجود فرصت‌ها و تهدیدهای جدید اقتصادی که به‌واسطه صنعت ارزهای دیجیتال پدید آمده است، ضرورت موضوع‌شناسی آن‌ها و بررسی ماهیت فقهی عملکردشان، به‌منظور تبیین بایدها و نبایدهای مرتبط با آن‌ها برای افراد جامعه و سیاست‌گذاران آشکار می‌شود. شایان ذکر است که در این پژوهش، بر اساس دلایل مختلف از جمله دیدگاه‌های حقوقی، اقتصادی و فتاوی‌ موجود - که در متن تحقیق به آن‌ها اشاره خواهد شد - جنبه مال و مالیت و دارایی‌بودن در حوزه رمزینه‌ها (رمزارش‌ها) پذیرفته می‌شود. بر این اساس، تمرکز مقاله از یک‌سو بر تبیین وجه دارایی و پول‌بودن گونه‌های مختلف رمزارز و از سوی دیگر بر بررسی نحوه سیاست‌گذاری و نظارت بر انتشار رمزارزهای خارج از حاکمیت قرار دارد.

در ادامه، پیشینه تحقیق بیان و جنبه‌های اصلی پژوهش در آن مشخص خواهد شد. سپس، نظرات فقهی اساتید و مراجع معظم تقلید مطرح می‌شود. در بخش بعد، مفاهیم پایه مرور و طبقه‌بندی رمزینه‌ها (رمزارش‌ها)ی منتخب تحقیق استخراج می‌گردد. پس از آن، مؤلفه‌های حاکم بر استخراج نظر منتخب، شامل جایگاه عرف و اعتبار در پذیرش پول و نیز مبانی فقهی صحت معاملات، انتشار و حکمرانی پول، تبیین می‌شود و در نهایت، با بهره‌گیری از ظرفیت‌های تحلیلی فراهم‌شده، پول یا دارایی‌بودن رمزینه‌ها (رمزارش‌ها) در امتداد سیر تحقیق عرضه خواهد شد.

۱. پیشینه تحقیق

۱-۱. مطالعه محققان اقتصاد اسلامی

نواب‌پور، یوسفی و طالبی (۱۳۹۷) در مقاله خود، در مقام تبیین و تحلیل فقهی کارکردهای رمزارزها با تمرکز بر بیت‌کوین برآمده‌اند. در این پژوهش، با طرح این دیدگاه که تغییر

ماهیت و کارکرد پول می‌تواند به تغییر حکم فقهی این نوع پول جدید در مقایسه با پول بانکی بینجامد، ضرورت بررسی فقهی کارکرد اقتصادی این نوع نوپدید از پول تبیین شده است تا حوزه‌های مجاز و غیرمجاز کارکردهای آن مشخص شود. در این مقاله، با انجام موضوع‌شناسی در تعیین ماهیت بیت‌کویین و بررسی فقهی آن از منظر فردی و حکومتی، تحلیل جنبه‌های اقتصادی در حوزه استخراج و معامله ارائه شده است. همچنین، نویسندگان از اجتهاد چندمرحله‌ای، با لحاظ دیدگاه‌های خبرگان این حوزه و مراجع معظم تقلید، به‌عنوان روشی برای تعیین شروط جواز استفاده از این نوع پول بهره گرفته‌اند. در نهایت، با تطبیق بیت‌کویین به‌عنوان نمونه‌ای از این رمزارزها بر شروط تعیین‌شده، وجود شبهه لاضرر در این نوع پول، موجب ایجاد اشکال فقهی در استفاده از آن دانسته شده است.

سبحانی و قائمی‌نیا (۱۳۹۷) در مقاله خود بیان می‌کنند که خاستگاه پول، اجتماع بشری است و پول نوعی واقعیت اجتماعی به شمار می‌آید که با برخورداری از حیثیتی مستقل از افراد جامعه، واجد پذیرش اجتماعی نیز هست. نویسندگان، منشأ ارزش بیت‌کویین را با این مبنا که می‌تواند به‌عنوان مصداقی از پول دیجیتال بدون پشتوانه و غیرمتمرکز مطرح شود، بر اساس نظریه اعتباریات علامه طباطبایی تبیین کرده‌اند و در نتیجه، پول‌بودن آن را سازگار با این نظریه دانسته‌اند. بر این اساس، بیت‌کویین افزون بر دارا بودن تمام ویژگی‌های پول، مطابق نظریه اعتباریات علامه طباطبایی، از آن جهت که اعتبار پول صرفاً با قبول طرفین تحقق می‌یابد و تأیید مرجع ثالث در آن شرط نیست، می‌تواند واجد عنوان پول تلقی شود.

ترابی (۱۳۹۸) در کتاب خود بر آن است که در پرتو ادله فقهی، به بررسی احکام شرعی ارزهای دیجیتال پردازد. به‌منظور روشن‌سازی ویژگی‌های این موضوع، وی ابتدا مباحثی را در زمینه خرید و فروش پول‌های دیجیتال و حکم افزایش تورمی سرمایه، تاریخیچه و تعریف پول، تعریف بیت‌کویین و ویژگی‌های آن، و نیز حق‌الضرب مطرح می‌کند و سپس به استنباط حکم شرعی آن می‌پردازد. البته این اثر صرفاً به بررسی بیت‌کویین از میان تمامی ارزهای دیجیتال اختصاص دارد.

عیوضلو، رضایی صدرآبادی و نوری (۱۴۰۰) در مقاله خود درصدد تبیین فنی و تحلیل فقهی - حقوقی مبادلات در حوزه رمزارزها هستند و با توجه به تهدیدها و فرصت‌های این حوزه برای کشور، به بررسی صحت یا عدم صحت مبادله رمزارزهای قابل استخراج می‌پردازند. در این تبیین، ابتدا تنوع ماهیت انواع رمزارزها اثبات شده و سپس ارزش رمزارزها، از جمله بیت‌کوین، در عرف مرتبط با بازار رمزارزها پذیرفته شده است؛ با این حال، نویسندگان از منظر شرعی، آن را فاقد مالیت شرعی و در نتیجه فاقد ارزش می‌دانند و دلیل این امر را نداشتن مابه‌ازای حقیقی در خارج از فضای دیجیتال عنوان می‌کنند. در ادامه پژوهش، وجود پیچیدگی فنی در فرایند استخراج بیت‌کوین به عنوان عاملی مؤثر در تمرکز ثروت در طبقه‌ای خاص معرفی شده و این وضعیت، مخالف عدالت توزیعی ارزیابی شده است. البته این نظریه از سوی نویسندگان در سال ۱۴۰۰ مورد بازنگری قرار گرفته که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

رستمی و رستمی (۱۴۰۰) در مقاله خود، ماهیت و آثار فقهی و اقتصادی بیت‌کوین را تبیین کرده‌اند. بر اساس نوع تحلیل و یافته‌های مقاله، نویسندگان معتقدند که علی‌رغم نقش رمزارزها در تسهیل امور مالی و کاهش برخی از نظارت‌های محدودکننده بانک مرکزی، این ماهیت می‌تواند موجب ایجاد اخلال در اقتصاد شود. آنان با تمرکز بر بیت‌کوین، به دلیل برخورداری از عنوان کاربردی‌ترین رمزارز، آن را پولی با ارزش موهومی تعریف کرده‌اند که امکان از بین رفتن کامل این ارزش در هر لحظه وجود دارد. به زعم نویسندگان، بیت‌کوین می‌تواند به ایجاد تورم، گسترش سفته‌بازی و خلق پول در اقتصاد منجر شود و زمینه فعالیت‌های غیرقانونی را در اقتصاد فراهم آورد. از این رو، توسعه و ترویج رمزارزها در جامعه را به صلاح اقتصاد ندانسته و بر این باورند که سیاست‌گذار باید از ترویج و توسعه آن‌ها ممانعت به عمل آورد.

اسدیان لالیمی و حبیبیان نقیعی (۱۴۰۰) در مقاله خود، ابتدا به موضوع‌شناسی پرداخته و سپس چالش‌های مطرح‌شده از سوی خبرگان مالی اسلامی و مراجع عظام تقلید، از جمله شبهاتی مانند «لاضرر»، «نفی سبیل»، «وجود هک سایبری» و بسیاری از چالش‌های دیگر که به عنوان موانع مشروعیت رمزارزها مطرح می‌شوند را احصا کرده و مورد بررسی قرار داده‌اند. در جمع‌بندی، نویسندگان رمزارزها را نوعی پول خصوصی، مشابه پول طلا

و نقره، دانسته و آن را نزدیک به نظام نقدی صدر اسلام ارزیابی کرده‌اند. در ادامه، انطباق آن با موازین شرعی از حیث نحوه تحقق در جامعه، با تمرکز بر بیت‌کوین، مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس، از نظر خرید و فروش و بر پایه عناوین اولیه، اشکال شرعی در آن مشاهده نمی‌شود؛ اما از جهت آثار منفی اقتصادی و تحت عناوین ثانویه، پیشنهاد شده است که خرید و فروش آن در یک دوره موقت، به صورت میدانی مورد ارزیابی قرار گیرد.

عیوضلو، رضایی صدرآبادی و نوری (۱۳۹۹) در مقاله خود، مبانی، اصول و چارچوب کلان نظام پولی اسلامی را از منظر اقتصاد اسلامی تبیین و استخراج کرده‌اند. در فرایند تبیین این چارچوب نظری، عرف، حاکمیت و بازار به عنوان سه عنصر نهادی مهم در الگوی نظام پولی معرفی شده‌اند؛ منظور از بازار در این چارچوب، بازار میان پول‌های مختلف است. همچنین، شرایط و ویژگی‌های پول در این تبیین عبارت‌اند از: مالیت داشتن پول، معلوم بودن آن از حیث جنس، وصف و مقدار، و وجود ثبات نسبی در ارزش پول. در این بررسی، منشأ پول از تعامل میان عناصر نهادی شکل می‌گیرد؛ به گونه‌ای که عرفی بودن پول و اقبال عمومی مردم اهمیت اساسی دارد و تشخیص حاکمیت نیز از حیث مصداق پول، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند، زیرا با پذیرش حاکمیت، یک نوع پول می‌تواند در اقتصاد حضور رسمی پیدا کند. افزون بر این، در خروجی این چارچوب نظری، آنچه به عنوان پول به صورت اصیل مورد پذیرش قرار می‌گیرد، پول دارای ارزش ذاتی است. در مورد پول با مالیت اعتباری نیز باید مفهومی از «ارزیدن» و «دارا بودن ارزش» برای آن قابل اثبات باشد تا بتوان آن را به عنوان پول مطرح کرد؛ در غیر این صورت، بدون وجود مابه‌ازای مشخص، پذیرش آن ممکن نخواهد بود.

کشاوری و رضایی صدرآبادی (۱۴۰۱) در مقاله خود درصدد تبیین و طبقه‌بندی رمزارزش‌ها بر اساس ماهیت آن‌ها برآمده‌اند. این طبقه‌بندی با رویکرد تفکیک رمزارزش‌های باثبات و بی‌ثبات آغاز می‌شود. در ادامه، نویسندگان به تبیین نظام پولی در اسلام پرداخته‌اند و به عنوان برآیند حاصل از طبقه‌بندی انجام‌شده و نظام پولی تبیین‌شده، به این نتیجه رسیده‌اند که نمی‌توان حکم فقهی ثابت و یکسانی برای همه انواع رمزارزش‌ها صادر کرد. بر این اساس، رمزارزش‌ها صرف پذیرش از سوی عرف - اعم

از عرف عام و خاص - و استفاده در معاملات، واجد شرايط ماليت و ذی‌ارزش بودن می‌شوند و تعيين حکم ماليت و جواز استفاده از آن‌ها، با توجه به شرايط، قوانين و مقررات و نیز مبانی و اصول، بر عهده حکومت اسلامی است. همچنین، در این مقاله رمزارزش‌ها به دو دسته کلی رمزارزش‌های با ماهيت پولی و رمزارزش‌های با ماهيت دارایی تقسيم شده‌اند. از میان انواع رمزارزش‌ها، آن دسته که باثبات بوده و با پشتوانه دارایی یا کالا طراحی شده‌اند، نسبت به سایر رمزارزش‌ها قرابت بیشتری با اصول و ضوابط نظام پولی اسلامی دارند و این ضوابط را به میزان بیشتری رعایت می‌کنند.

کشاوری، رضایی صدرآبادی و رعایایی (۱۴۰۱) در مقاله خود، به‌منظور تبیین ماليت رمزارزش‌ها، درصدد ارائه طبقه‌بندی مناسبی از آن‌ها برآمده‌اند و پس از بررسی طبقه‌بندی‌های مختلف، در نهایت طبقه‌بندی بر اساس کاربرد رمزارزش‌ها را پیشنهاد و ارائه می‌کنند. در ادامه، بحث با تبیین از نظام پولی در اسلام و بررسی تفصیلی مفهوم ماليت در اسلام گسترش می‌یابد. در جمع‌بندی نتایج تحقیق نشان داده می‌شود که نخست، شرع مقدس در نظام پولی و مالی، برای تعیین ماليت دارایی‌ها و اشیاء در مبادلات، جایگاه ویژه‌ای برای مردم و عرف عقلا در نظر گرفته و از سوی دیگر، حکومت اسلامی را موظف کرده است که در راستای تأیید و امضای ماليت پول و دارایی‌ها و نیز سایر ضوابط معاملات، نظارت و کنترل لازم را اعمال کند. دوم، شرع مقدس افزون بر ملاک‌های عرفی، ملاک‌های دیگری را نیز برای ماليت در نظر گرفته و در مواردی، آثار ماليت برخی اشیاء را که عقلا با آن‌ها معامله مالی انجام می‌دهند - مانند شراب - الغا کرده است. سوم، از میان چهار نوع رمزارزش مطرح شده در طبقه‌بندی ارائه شده، همه موارد با توجه به ماهيت دارایی و وجود مابه‌ازای عینی و حقیقی (مانند توکن‌های بهادار و کاربردی) به‌عنوان پشتوانه، یا وجود مابه‌ازای حقیقی همراه با اقبال عمومی - نظیر کوین‌های رمزنگاری شده - دارای منشأ عقلایی دانسته شده‌اند. این دسته از رمزارزش‌ها، با توجه به استقبال عمومی و خدماتی که در کاهش هزینه‌های تبادل و افزایش سرعت مبادلات به بشر و نظام اقتصادی ارائه داده‌اند، از نظر اسلام فی‌نفسه واجد ماليت هستند. با این حال، در دایره فقه حکومتی ممکن است شرايط و ضوابط معاملات را رعایت نکنند که این امر منجر به ساقط شدن ماليت آن‌ها نمی‌شود، بلکه شارع می‌تواند آثار ماليت آن‌ها را الغا کند.

غمامی و علی پور (۱۴۰۱) در مقاله خود، به بررسی تطبیقی حقوق آمریکا و ایران در حوزه رمزارزها پرداخته‌اند و درصدد تبیین ماهیت حقوقی رمزارزها در این دو نظام حقوقی و نحوه مواجهه حوزه‌های پولی و مالی هر یک از این کشورها با این پدیده برآمده‌اند. بر اساس یافته‌های تحقیق، رمزارزها در دو دسته کلی «دارایی مالی» و «پول» طبقه‌بندی می‌شوند که این امر نشان می‌دهد نحوه مواجهه با هر یک از این دو دسته باید متفاوت باشد. در مقام توصیه سیاستی، نویسندگان تأکید می‌کنند که حوزه‌های پولی و مالی، با مقررات‌گذاری مناسب در این زمینه و اجتناب از سوءاستفاده‌هایی مانند پول‌شویی، می‌توانند به فعالان این صنعت در حوزه استخراج و مبادلات بین‌المللی کمک کرده و نقش تسهیل‌گری ایفا کنند. از سوی دیگر، نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که نظام حقوقی آمریکا به صورت مؤثر و متنوع در این حوزه مقررات‌گذاری کرده است، در حالی که نظام حقوقی ایران تاکنون نتوانسته است به انسجام مناسبی در سیاست‌گذاری این حوزه دست یابد.

ضیائی و حسینی (۱۴۰۲) در مقاله خود، درصدد تبیین نحوه مواجهه با رمزارزها از منظر حقوق تجارت بین‌الملل و از حیث سرمایه‌گذاری خارجی برآمده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، غالب کشورها رمزارزها را به عنوان پول شناسایی کرده‌اند و برخی دیگر آن‌ها را در قالب دارایی مالی - که می‌تواند شامل کالا یا خدمات باشد - مورد شناسایی قرار داده‌اند. در چارچوب نتایج مقاله، سازمان تجارت جهانی مقررات روشنی در خصوص رمزارزها تدوین نکرده است. در صورتی که رمزارزها شرایط سرمایه‌گذاری خارجی را احراز کنند، مسئله اصلی در تلقی آن‌ها به عنوان سرمایه خارجی، منشأ داخلی یا خارجی رمزارز خواهد بود. همچنین، اگر رمزارزها در زمره اوراق بهادار یا خدمات مخابراتی محسوب شوند، می‌توانند مشمول بخشی از مقررات سازمان تجارت جهانی قرار گیرند. افزون بر این، چنانچه رمزارزها در خرید تجهیزات، توکن‌های سرمایه‌گذاری یا سهام شرکت‌ها به کار روند، می‌توانند مصداقی از سرمایه تلقی شده و در ذیل معاهدات سرمایه‌گذاری قرار گیرند.

در جمع‌بندی مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده مرتبط با موضوع تحقیق حاضر، می‌توان عناصر اصلی بحث را در سه محور خلاصه کرد: ارائه طبقه‌بندی مناسب در

خصوص رمزينه‌ها (رمزارزش‌ها)، تبیین اصول و مبانی پول در اقتصاد اسلامی، و استخراج نظر موافق یا مخالف شارع درباره پول‌بودن یا نبودن انواع رمزينه‌ها (رمزارزش‌ها). برای این اساس، با ارائه عناصر اصلی تحقیق، بررسی و نقد دیدگاه‌های مرتبط، و نیز تبیین مقام ناظر و سازوکار صحت‌سنجی (اعتبارسنجی) - که می‌تواند بخشی از حکمرانی رمزارزش‌ها تلقی شود و در عین حال، نیاز به مداخله مستقیم دولت‌ها را کم‌رنگ‌تر سازد - شواهد دیگری همچون حجم معاملات بازار و حجم ارزش بازاری هر رمزارز نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت. نتایج گونه‌شناسی رمزينه‌ها (رمزارزش‌ها) در ادامه سیر تحقیق عرضه می‌شود.

۲-۱. نظرات فقهی درس خارج اساتید

استاد محمد جواد مروی، فقه بیت‌کوین و رمزارزها^۲

تعریف مختار بیت‌کوین: دارایی اعتباری و دیجیتال که در فرایند تولید و نقل‌وانتقال آن از تکنیک رمزگذاری استفاده می‌شود، فاقد پشتوانه است و مبادله آن به‌صورت همتا به‌متا انجام می‌گیرد.^۳

همان‌گونه که تحقق ملاک پول‌بودن، منوط به پذیرش آن نزد همه عقلا نیست، بلکه پذیرش نزد جمعی از عقلا نیز کفایت می‌کند. با توجه به این توضیح، بدون تردید بیت‌کوین نزد شمار قابل‌توجهی از عقلا، وسیله مبادله، معیار سنجش و ابزار حفظ ارزش به شمار می‌آید. شاهد این امر، حجم بالای مبادلات بیت‌کوین در جهان و نیز وجود صدها شرکتی است که آمادگی دارند کالاهای خود را در ازای بیت‌کوین مبادله کنند. ازاین‌رو، نفی پول‌بودن بیت‌کوین ادعایی گزاف تلقی می‌شود.^۴

بر فرض جواز استخراج و مبادله بیت‌کوین به‌عنوان یک رمزارز، این پرسش مطرح می‌شود که آیا عناوین ثانویه می‌توانند استخراج یا مبادله این رمزارز را ممنوع سازند؟

2. <http://www.ostadmarvi.ir/index.php/feqh/>

۳. جلسه ۶ - چهارشنبه ۱۳۹۹/۰۹/۱۲

۴. جلسه ۲۱ - چهارشنبه ۱۴۰۰/۰۶/۲۴

پاسخ آن است که چنین احتمالی وجود دارد و ممکن است فقیه با تمسک به قواعد و عناوین ثانویه در این بحث، حکم به احتیاط، حذر یا منع صادر کند.^۵

استاد غلامرضا مصباحی مقدم^۶

ابهامات جدی درباره اینکه آیا رمزارزها مال تلقی می‌شوند یا واجد مالیت هستند، وجود دارد. با وجود اذعان به اقبال اشخاص و شرکت‌ها و نیز افزایش قیمت برخی از رمزارزها، از جمله بیت‌کوین، همچنان این پرسش مطرح است که آیا می‌توان برای آن‌ها مالیت معتبر قائل شد یا خیر؛ زیرا هیچ‌گونه ضمانت حقوقی مشخصی در این زمینه وجود ندارد، به این معنا که هیچ دولت، بانک یا بانک مرکزی‌ای پشتوانه این رمزارزها نیست. این ابهامات سبب شده است که از منظر فقهی، به مشروعیت قطعی این اوراق دست نیابیم. البته این امر لزوماً به معنای نامشروع بودن فی الواقع خرید و فروش رمزارزها نیست؛ چراکه «مال» آن چیزی است که عقلاً آن را مال بدانند و عرف عقلاً نیز آن را به‌عنوان مال تلقی کنند.^۷

استاد محمدحسین ملک‌زاده، درس خارج فقه فضای مجازی و رمزارزها^۸

حقیقت پول، حقیقتی عرفی و عقلایی است و بر اساس کارکردهای آن تعریف می‌شود (تعریف به غایت). این کارکردها عبارت‌اند از: ۱. وسیله مبادله، ۲. واحد سنجش ارزش، ۳. ابزار ذخیره ارزش و مدیریت مالی. همچنین، ملاک انتخاب بهترین پول، اخص بودن (کم‌هزینه بودن)، امن بودن و اسهل بودن آن است.

در عین حال، باید توجه داشت که ماهیت رمزارزها دارای تطور و سیورورت است و در وضعیت کنونی، بحث ناظر به ماهیت و مصداق موجود آن‌هاست و این امکان وجود

۵. جلسه ۳۲ - چهارشنبه ۱۴۰۰/۱۰/۲۲

6. <https://mesbahi.ir/>

۷. جلسه ۲۲ - درس خارج «فقه بورس»

8. <http://ramzearz.madynatolelm.ir/film/index/122>

دارد که در آینده دچار تغيير شود.^۹ در ادامه، اين ويژگي‌هاي پول عرفي بر بيت‌کوين تطبيق داده مي‌شود و در نتيجه، پول‌بودن آن استنتاج مي‌گردد. البته پذيرفته مي‌شود که بيت‌کوين براي کساني که آن را پذيرفته‌اند ارزشمند است، هرچند ممکن است همانند ارز یک کشور، در ساير کشورها مورد پذيرش قرار نگیرد.^{۱۰}

۱-۳. استفتائات مربوط به مراجع تقليد

جواز

استاد محمدعلي گرامي به‌طور صريح، خريد و فروش ارز ديجيتال را جايز مي‌داند. به تصريح ايشان: «منظور، ارز قراردادي ميان طرفين است؛ اگر براي طرفين معامله معلوم باشد، به نظر حقير صحيح است» و نيز «هرگونه ارز که ارزش و کيفيت آن براي طرفين معامله معلوم باشد، اشکالي ندارد».^{۱۱}

استاد سيد احمد مددي نيز خريد و فروش با ارز ديجيتال را در صورت معلوم‌بودن آن نزد بايع و مشتري جايز مي‌داند و تصريح مي‌کند: «اعتبار پول به شناخته‌شدن و به‌کاربردن آن از طرف دولت‌هاست».^{۱۲}

مقام معظم رهبري: «حکم آن، تابع قوانين و مقررات نظام جمهوري اسلامي ايران است».^{۱۳} ظاهر پاسخ معظم‌له دلالت بر آن دارد که بنابر حکم اولي، اين موضوع جايز دانسته مي‌شود؛ اما بر اساس حکم ثانوي، نبايد مغاير با قوانين و مقررات کشور باشد.

حرمت به حکم ثانوي

بسياري از فقها، به‌سبب تطبيق عناوين ثانويه، حکم به عدم جواز دادوستد با رمزارزها داده‌اند.

۹. جلسه دوم؛ تاريخ بارگزارى ۱۴۰۰/۱۰/۱۵

۱۰. جلسه سوم؛ تاريخ بارگزارى ۱۴۰۰/۱۰/۱۵

11. <http://www.ayat-gerami.ir/data.asp?L=1&Id=4092>

12. <http://www.ostadmadadi.ir/persian/qa/13706/>

13. <https://www.leader.ir/fa/content/25476/>

آیت الله سید موسی شبیری زنجانی: «چنانچه استفاده از این گونه ارزها نوعاً مفسده اقتصادی داشته باشد یا خلاف قانون باشد، خرید و فروش آنها اشکال دارد»^{۱۴}. ایشان در خصوص استخراج نیز می‌فرمایند: «اگر اعتبار دریافتی در مقابل کار حلال داده شود و خلاف قانون نباشد، اشکال شرعی ندارد»^{۱۵}.

آیت الله ناصر مکارم شیرازی: «با توجه به ابهامات فراوانی که بیت‌کوین دارد، از جمله اینکه منشأ استخراج این ارز روشن نیست، غالباً از سوی دولت‌ها به عنوان پول معتبر پذیرفته نشده است و نیز منشأ سوءاستفاده‌های متعددی بوده است، بنابراین معامله آن جایز نیست»^{۱۶}.

آیت الله سید محمود هاشمی شاهرودی: «با توجه به ابهامات فراوانی که این نوع معامله دارد، استفاده از این پول جایز نیست»^{۱۷}.

آیت الله سید محمدعلی علوی گرگانی: «چنانچه این گونه ارزها از سوی حکومت در ایران یا حکومت‌های دیگر در سطوح بین‌المللی مورد پذیرش قرار گرفته باشند، به گونه‌ای که از غش، فریب و اضرار عمومی به اموال مردم و نیز از جهل مصون باشند و در موارد خاص، همانند ارزهای فیزیکی، قابلیت پیگیری و احقاق حق را داشته باشند، مورد قبول خواهند بود. تشخیص مصادیق این امر بر عهده عرف جامعه و کارشناسان اقتصادی و حقوقی است»^{۱۸}.

این فتوا به خوبی نشان می‌دهد که ایشان مفهوم عرفی پول را در پول‌های اعتباری و دیجیتالی بدون پشتوانه نیز صادق می‌دانند و از این حیث، اشکالی مشاهده نمی‌کنند. ظاهر تصریح به لزوم پذیرش از سوی حکومت‌ها نیز ناظر به مصون بودن از نیرنگ، جهل، ضرر و مانند آن است که همگی در شمار عناوین ثانویه قرار می‌گیرند. بنابراین، مقصود ایشان این نیست که پول‌ها الزاماً باید در انحصار دولت‌ها باشند (مظفری و اسدیان دیلمی، ۱۴۰۰).

14. <https://zanjani.ir/>

15. <https://www.islamquest.net/fa/archive/fa60559>

16. <https://makarem.ir/main.aspx?lid=0&typeinfo=21&mid=265846>

17. <http://www.hashemishahroudi.org/fa/question/11705/>

18. <http://site.agorgani.ir/estefaa/>

حرمت به حکم اولی

برخی از فقها در پاسخ به پرسش «حکم استخراج و خرید و فروش ارز دیجیتال (بیت کوین) چیست؟» دیدگاه‌های زیر را بیان کرده‌اند:

آیت‌الله حسین وحید خراسانی: «خرید و فروش آن باطل است.»^{۱۹}

آیت‌الله سید علی سیستانی: «فعالیت مذکور را اجازه نمی‌دهند.»^{۲۰}

آیت‌الله حسین نوری همدانی: «ورود در این معاملات اشکال دارد.»^{۲۱}

آیت‌الله صافی گلپایگانی: «بیت کوین مالیت ندارد و قابل خرید و فروش نیست؛ اما اگر آن را به غیرمسلمان واگذار کرده و در مقابل وجهی دریافت کنید، اشکال ندارد.»^{۲۲}

جمع بندی فتاوا

با توجه به فتاوی موجود، می‌توان گفت برخی فقها خرید و فروش با رمزارزها، از جمله بیت کوین، را به حکم اولی حرام نمی‌دانند و تنها در صورت تحقق عناوین ثانویه، به حرمت آن حکم کرده‌اند. برخی دیگر نیز دادوستد با آن را به جهت غرر یا اکل مال به باطل حرام می‌دانند که در واقع، ناظر به تشخیص موضوع است. با این حال، از آنجا که بسیاری از فقها قاعده الزام را در حق کفار نیز جاری می‌دانند، چنانچه فقهی دادوستد با بیت کوین را حرام بدانند، فروش آن به کفار و دریافت پول یا کالا از آنان را باید بر اساس این قاعده جایز تلقی کند؛ چنان‌که برخی از پژوهشگران به این نکته اشاره کرده‌اند (مظفری و اسدیان دیلمی، ۱۴۰۰).

همان‌گونه که گذشت، هیچ‌یک از مراجع و اندیشمندان به‌طور مستقل در این باره که چرا باید به همه انواع رمزارزها - از جمله بیت کوین - عنوان «پول» اطلاق شود، نظری ارائه نکرده‌اند؛ بلکه با پیش‌فرض پول بودن آن‌ها، به صدور حکم پرداخته‌اند.

در فتاوی مراجع معظم، مسائلی همچون مالیت، پول‌انگاری و منشأ استخراج، به حوزه موضوع‌شناسی ماهیت رمزارزها بازمی‌گردد؛ در حالی که مفاهیمی مانند مفسده اقتصادی، غرر و مانند آن، ناظر به مبانی صحت فقهی معاملات است. همچنین، فقدان

19. <https://www.hawzahnews.com/news/497038/>

20. <https://www.islamquest.net/fa/archive/fa60559>

21. <https://www.islamquest.net/fa/archive/fa60559>

22. <https://www.islamquest.net/fa/archive/fa60559>

نظارت و تأیید حاکمیت و نیز نقض قوانین، به حوزه حکمرانی دولت‌ها در این زمینه تعلق دارد که در ادامه، مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

۲. مفاهیم پایه و طبقه‌بندی رمزینه‌ها (رمز ارزش‌ها)

با توجه به ابعاد متنوع فنی در حوزه بلاک‌چین و ارزهای دیجیتال، ارائه تفصیلی این مباحث در این مقاله نه امکان‌پذیر است و نه در زمره اهداف مقاله قرار دارد. از این رو، با لحاظ حجم محتوایی بررسی‌های فقهی مقاله، تنها مفاهیم فنی مرتبط با هدف تحقیق بیان خواهد شد.

۲-۱. ارز دیجیتال^{۲۳}، رمزینه مجازی^{۲۴} و رمز ارز^{۲۵}

در حوزه اقتصاد دیجیتال، سه اصطلاح وجود دارد که از یکدیگر متمایز هستند. اصطلاح نخست «ارز دیجیتال» است که شامل هر آن چیزی می‌شود که به صورت الکترونیکی ذخیره و منتقل می‌گردد و با حواس ظاهری قابل لمس نیست. این اصطلاح، در واقع، افزون بر شمول تمامی رمزارزها، پول‌های ذخیره‌شده در حساب‌های بانکی و دستگاه‌های خودپرداز را نیز در بر می‌گیرد.

«ارز مجازی» پول بانکی محسوب نمی‌شود، اما برخی از اقسام آن قابلیت تبدیل به پول بانکی را دارند. به عبارت دیگر، ارز مجازی زیرمجموعه‌ای از ارزهای دیجیتال است که به دو شاخه ارزهای قابل تبدیل و غیرقابل تبدیل تقسیم می‌شود. فرایند هر یک از این شاخه‌ها می‌تواند به صورت متمرکز یا غیرمتمرکز مورد نظارت قرار گیرد.

به ارزهای مجازی قابل تبدیل که به صورت غیرمتمرکز و در بستر بلاک‌چین نظارت می‌شوند، در اصطلاح «رمزارز» گفته می‌شود. تعریف دیگری که از شهرت بیشتری برخوردار است، رمزارزها را ارزهایی می‌داند که در بستر بلاک‌چین ایجاد شده‌اند و مستلزم نوعی نظارت جمعی در این فضا هستند. با این حال، درباره اینکه رمزارزها از منظر قوانین کشورهای مختلف «پول» محسوب می‌شوند یا «دارایی»، اختلاف نظر قابل توجهی وجود دارد (میثمی و بیابانی، ۱۳۹۹، صص. ۹-۱۱).

23. Digital Currency

24. Virtual Currency

25. Cryptocurrency

۲-۲. طبقه‌بندی رمزینه‌ها (رمز ارزش‌ها)

در پایگاه «کوین مارکت‌کپ»، در زمان نگارش این مقاله، کریپتوها در قالب ۹۴۹۴ فقره و در ۲۶۲۹۵ طبقه دسته‌بندی شده‌اند؛ به گونه‌ای که با انتخاب هر دسته، مهم‌ترین کوین‌ها و توکن‌های مرتبط با آن دسته گزارش می‌شود و نوسانات قیمتی آن‌ها نیز مشخص می‌گردد.^{۲۷} لازم به ذکر است که در بررسی منابع دیگر، بسته به نوع رویکرد، تعداد این دسته‌بندی‌ها به صورت متفاوتی ارائه شده است^{۲۸ و ۲۹ و ۳۰}.

از این رو، آنچه در یک مطالعه علمی حائز اهمیت است، آن است که محدود کردن نگاه به ارزش‌های دیجیتال به عنوان «پول خارج از حاکمیت» در بررسی علمی و ارزیابی فقهی آن‌ها، موجب نادیده گرفتن بسیاری از کارکردهای غیر پولی آن‌ها می‌شود و در نتیجه، ظرافت‌های بررسی یک پدیده فناورانه و آثار متنوع آن به درستی لحاظ نخواهد شد.

از این رو، در این پژوهش نیز با ملاحظه دسته‌بندی‌های مختلف - چه در قالب‌های فناورانه و چه در چارچوب بازارهای مالی^{۳۱} - از یک سو و با توجه به رویکردهای محققان و پژوهشگران اقتصادی و مالی از سوی دیگر، در میان دسته‌بندی‌های ارائه شده، رویکرد مبتنی بر کارکردهای رمزینه‌ها (رمزارش‌ها) ترجیح داده می‌شود (میثمی و بیابانی، ۱۳۹۹، ص. ۲۰؛ کشاورزی، رضایی صدرآبادی و رعایایی، ۱۴۰۱، ص. ۸۴) و بر رویکرد ماهیت‌شناسانه (کشاورزی، رضایی صدرآبادی، ۱۴۰۱، ص. ۴۰۶) مقدم دانسته می‌شود. بر این اساس، با ارائه مدل منتخب برگرفته از مقاله کشاورزی و رضایی صدرآبادی و رعایایی (۱۴۰۱) و با رعایت اختصار و نقد حداقلی، مبنای طبقه‌بندی مورد استفاده در این تحقیق تبیین می‌شود.

۳-۲. ارائه طبقه‌بندی منتخب

برای دستیابی به طبقه‌بندی منتخب تحقیق، نکاتی به منظور تکمیل و ارتقای طبقه‌بندی ارائه شده در پژوهش کشاورزی، رضایی صدرآبادی و رعایایی (۱۴۰۱) مطرح می‌شود.

۲۶. تاریخ درج این عدد ۱۴۰۴/۰۷/۱۱ است.

27. <https://coinmarketcap.com/cryptocurrency-category/>

28. <https://learn.bitmit.co/types-of-cryptocurrencies/>

29. <https://arzdigital.com/coins/categories/>

30. <https://zoomarz.com/classification-of-cryptocurrencies/>

31. <https://learn.bitmit.co/types-of-cryptocurrencies/>

ابتدا باید گفت هر چند مؤلفان مقاله «تحلیل فقهی - اقتصادی مالیت رمزارزش‌ها در اقتصاد اسلامی» واژه «رمزارزش» را به‌تأسی از برخی مقالات دیگر، به‌عنوان واژه‌ای دارای بار معنایی لازم برای مفهوم موجودیت رمزنگاری‌شده پذیرفته و اصطلاح Crypto Values را معادل آن معرفی کرده‌اند، با این حال، این واژه در جست‌وجوهای متعدد در زبان انگلیسی به‌عنوان یک اصطلاح رایج شناخته نمی‌شود.

از این رو، با توجه به اصطلاح Cryptocurrency که در عنوان آن مقاله مبنای انتخاب واژه «رمزارزش» قرار گرفته است، به نظر می‌رسد استفاده از همان واژه اصلی با ترجمه‌ای جدید، یعنی «رمزارزش» به جای «رمزارز»، به معنای تحمیل بار معنایی تازه‌ای بر این واژه انگلیسی باشد. در مقابل، واژه پیشنهادی این تحقیق «رمزینه» است که از نظر دلالت مفهومی، با واژه «رمزارز» یا «ارز رمزنگاری‌شده» - که معادل انگلیسی آن محسوب می‌شود - قرابت معنایی بیشتری دارد.

نکته قابل‌ذکر در خصوص رمزپول‌ها در این طبقه‌بندی آن است که آنچه به‌عنوان «پول» در حوزه رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) پذیرفته می‌شود، مستقل از مباحث فقهی و اقتصادی، باید در حوزه بازارهای مالی دارای نوسانات ارزشی بسیار ناچیز و با گرایش به صفر باشد. از شناخته‌شده‌ترین رمزپول‌هایی که واجد این ویژگی است، می‌توان به تتر اشاره کرد؛ بدین معنا که به‌صورت عرفی و عقلایی، معامله‌گران انگیزه‌ای برای ذخیره و نگهداری آن با قصد کسب سود ناشی از افزایش قیمت سرمایه^{۳۲} ندارند.

نکته دوم آن است که بخش عمده‌ای از ارزش بازار این رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) باید در جریان معاملات روزانه قرار داشته باشد و دچار رسوب نشود. بر اساس گزارش‌های منتشرشده در پایگاه کوین‌مارکت‌کپ، این ویژگی در مورد تتر مشاهده می‌شود. از این رو، زمانی که چنین رمزینه‌ای در بازار رمزارزها مشاهده شود، نمی‌توان در این طبقه‌بندی برای آن ماهیت دارایی نیز در نظر گرفت؛ زیرا همان‌گونه که بخشی از پول‌های فیات همواره خارج از جریان روزانه معاملات قرار دارند، با این حال در زمره دارایی‌های واجد سود سرمایه محسوب نمی‌شوند.

با توجه به این توضیحات، خط‌چین ارائه‌شده در طبقه‌بندی مذکور حذف می‌شود.

نکته قابل ذکر در خصوص رمزدارایی‌ها نیز - با رجوع به استدلال ارائه شده در بند پیشین - آن است که رمزینه‌هایی (رمزارزش‌هایی) که در این بازارها دارای نوسانات قیمتی بالایی هستند، به گونه‌ای که قصد غالب و اصلی از نگهداری آن‌ها کسب منفعت در قالب سود سرمایه است، در زمره دارایی‌ها تلقی می‌شوند. همچنین، ناچیزبودن حجم معاملات روزانه این رمزینه‌ها نسبت به ارزش کل بازار آن‌ها، مؤید دیگری برای تأیید رویکرد دارایی‌محور نسبت به این دسته از رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) به شمار می‌آید.

افزون بر این، با رجوع به مباحث فقهی که در ادامه مطرح خواهد شد، ثمن یک معامله می‌تواند کالا یا دارایی باشد؛ ازاین‌رو، این استدلال که صرف استفاده از این رمزینه‌ها در مبادلات برای خرید کالا یا خدمات، آن‌ها را در زمره پول قرار می‌دهد، با توجه به نکات پیش گفته در حوزه رمزپول‌ها قابل قبول به نظر نمی‌رسد. بر این اساس، خط‌چین ارتباط میان رمزدارایی‌ها و رمزپول‌ها در طبقه‌بندی منتخب اولیه حذف خواهد شد.

افزون بر این، نکته دیگری که قابل ذکر است و می‌تواند این دسته‌بندی را دستخوش تغییر کند، بحث توکن‌های کاربردی است. این پرسش مطرح می‌شود که آیا همه توکن‌هایی که در این دسته جایابی شده‌اند، دارای مابه‌ازای دارایی هستند؛ به این معنا که بتوان آن‌ها را به نحوی ارزش‌گذاری کرد و با معیارهای پیش گفته، مشمول سود سرمایه (یا زیان سرمایه) دانست؟

به نظر می‌رسد اگر در تعیین ماهیت رمزدارایی‌ها، نوسانات ارزش به عنوان ملاک در نظر گرفته شود، می‌توان موارد متعددی از کارکردهای توکن‌ها را فاقد نوسانات قیمتی دانست. افزون بر این، در برخی موارد، این توکن‌ها فاقد معادل پولی صریح هستند؛ هرچند ممکن است آثار مالی (پولی) غیرمستقیمی به همراه داشته باشند.

از جمله این توکن‌ها، توکن‌های حاکمیتی هستند که به دارندگان خود، در درون یک شبکه ارز دیجیتال، حق رأی در موارد مشخصی اعطا می‌کنند. به طور کلی، این حق رأی به تصمیمات و تغییرات کلان و مهم‌تری منتهی می‌شود که برای حفظ ماهیت غیرمتمرکز شبکه ضروری‌اند.

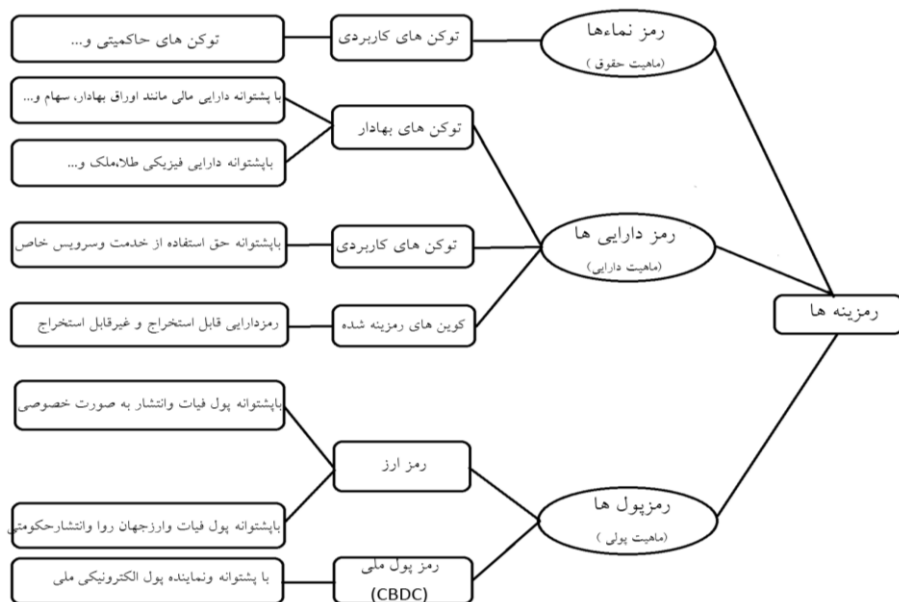
این سازوکار به جامعه مورد نظر امکان می‌دهد تا از طریق آرای خود، به جای تمرکز قدرت تصمیم‌گیری در یک گروه محدود، همگان در فرایند تصمیم‌گیری درباره پیشنهادها و سیاست‌های شبکه مشارکت داشته باشند.

این دسته از توکن‌ها فاقد ارزش پولی مستقیم هستند و نوسانات مالی نیز برای آن‌ها مفهومی ندارد. لازم به ذکر است که توکن‌های سرگرمی و تبلیغاتی^{۳۳} و همچنین توکن‌های غیرقابل تعویض^{۳۴}، ممکن است برخی از ویژگی‌های دارایی مندرج در بخش «رمزدارایی‌ها» را نداشته باشند؛ به گونه‌ای که در حوزه سرگرمی، توکن ممکن است اساساً فاقد بازار باشد و ارزش درون‌بازی آن قابلیت واگذاری نداشته باشد. همچنین، در توکن‌های غیرقابل تعویض، توکن عملاً تک‌نسخه‌ای است و قابلیت تکثیر ندارد، هرچند ممکن است دارای نوسان قیمتی باشد.

از این رو، در جمع‌بندی این بخش می‌توان عنوان جدیدی با نام «رمزینه‌ها با ماهیت غیر دارایی و غیر پولی» تعریف کرد که برای آن اصطلاح «رمزنا» پیشنهاد می‌شود. مقصود از این عنوان آن است که این نوع ارزش، ناظر به نماء و ثمره داشتن یک دارایی است و به صورت مستقل تعریف نمی‌شود. در وضعیت فعلی، توکن‌های حاکمیتی ذیل این عنوان قرار می‌گیرند و تفاوت‌های جزئی میان مصادیق اخیر یا موارد مشابه، در این طبقه‌بندی مبنا و منتخب، مسکوت گذاشته می‌شود.

33. Media and Entertainment Tokens

34. Non-Fungible Tokens (NFTs)

شکل (۱): طبقه‌بندی رمزبندها بر اساس ماهیت ارزش و کارکردها

۳. مؤلفه‌های حاکم بر استخراج نظر منتخب

۳-۱. جایگاه عرف و اعتبار در پذیرش پول

در نظر مشهور فقهای شیعه، ثمن معاملات می‌تواند هم شامل کالا و هم شامل پول باشد (کاتوزیان، ۱۳۵۳، ج ۱، ص. ۱۱؛ خویی، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص. ۴۷۱). همچنین، کالاها و دارایی‌های مشتری، در صورتی که فروشنده ارزش ذاتی آن مال را بپذیرد، می‌توانند به‌عنوان ثمن معامله قرار گیرند (بحرانی، ۱۴۰۵ق، ج. ۱۸، ص. ۴۶۰).

با این حال، با توجه به نگاه جامع‌تری که امروزه نسبت به کارکرد پول در اقتصاد شکل گرفته است، پول به چیزی اطلاق می‌شود که واجد سه کارکرد اصلی باشد: واسطه مبادله، معیار سنجش ارزش و ابزار ذخیره ارزش. بر اساس این تعریف، پول یا دارای ارزش ذاتی است - مانند طلا و نقره - که در این صورت به‌طور عام در معاملات مورد پذیرش قرار می‌گیرد، یا دارای ارزش اعتباری است.

در صورت اعتباری بودن پول، اعتبارکننده‌ای که ارزش پول را تضمین می‌کند و موجب اقبال عمومی و پذیرش آن در میان مردم می‌شود، یا دولت است که در این

صورت، معتبر خاص محسوب می‌شود، یا آنکه اعتبار پول به صورت تعینی و از سوی عموم تحقق می‌یابد؛ بدین معنا که افرادی به صورت خصوصی و بر اساس قراردادی میان خود، چیزی را به عنوان پول اعتبار می‌کنند.

بدیهی است که این اعتبار، تنها در میان همان افرادی که قرارداد را پذیرفته‌اند، ارزشمند است؛ در حالی که افراد خارج از آن قرارداد یا اساساً برای آن اعتبار، مالیتی قائل نیستند، یا اگر ارزشی برای آن در نظر بگیرند، لزوماً آن را به عنوان واسطه مبادله نمی‌پذیرند. بر این اساس، آن چیز در میان گروه پذیرنده قرارداد، نقش پول را ایفا می‌کند و خارج از آن گروه، صرفاً به عنوان دارایی یا ملک اشخاص مورد احترام قرار می‌گیرد، نه اینکه الزاماً واجد مالیت عام باشد.

این وضعیت، مشابه کاربرد نمک یا صدف در برخی ادوار تاریخی است که در بعضی جوامع، نقش پول را ایفا می‌کرده‌اند.

عدم اقبال عموم مردم به پول دارای اعتبار خاص می‌تواند ناشی از برآورده نشدن یکی از انتظارات پولی باشد؛ بدین معنا که یا امکان ایفای نقش واسطه‌گری در مبادلات برای این پول‌ها فراهم نیست، یا معیار سنجش قابل اعتمادی برای آن‌ها شکل نمی‌گیرد، و یا ذخیره ارزش آن‌ها با ریسک قابل توجهی همراه است. در چنین شرایطی، مردم نسبت به این پول‌ها اعتماد و اقبال نشان نمی‌دهند.

با توجه به تاریخچه پول و تحولات آن، شروط یک وسیله برای آنکه بتواند به عنوان پول در جامعه نقش ایفا کند، عبارت‌اند از:

(الف) به سادگی به واحد استاندارد تبدیل شود؛

(ب) به طور گسترده مقبولیت پیدا کند؛

(ج) تقسیم‌پذیر باشد تا در معاملات به کار گرفته شود؛

(د) قابل حمل و نقل باشد؛

(ه) فسادپذیر نباشد.

نتیجه‌ای که می‌توان از شروط و محتوای تعریف پول استنباط کرد آن است که ماهیت پول با اقبال و اعتماد مردم رابطه‌ای مستقیم دارد؛ به گونه‌ای که رابطه میان آن‌ها، عموم و

خصوص مطلق است. هر چیزی که قرار است در یک جامعه به عنوان پول ایفای نقش کند، باید مورد اعتماد و اقبال عمومی همان جامعه قرار گیرد (طباطبایی، بی تا). به عبارت دیگر، ماهیت پول باید با توجه به جامعه مورد نظر بررسی شود و سرایت دادن اعتبار پول از یک جامعه به جامعه‌ای فراتر از آن، نیازمند اقامه دلیل است. دامنه اعتبار از سوی عموم را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: اعتبار در عرف خاص و اعتبار در عرف عمومی. گاه ادعا می‌شود که تنها اعتبار عرف عمومی واجد ارزش است و اعتبار گروهی خاص فاقد ارزش تلقی می‌شود؛ اما این دیدگاه خالی از اشکال نیست. فرض تحقق عرف عمومی، عملاً تنها در مقیاس جامعه جهانی قابل تصور است و آن نیز غالباً ناظر به اموری است که واجد ارزش ذاتی‌اند؛ از این رو، ممکن است اساساً چنین اعتباری در قالب یک عرف عمومی تحقق نیابد. در نتیجه، تقسیم یادشده به گونه‌ای است که در عمل، یکی از اقسام آن تحقق خارجی ندارد و اعتبارهای موجود در این حوزه، صرفاً در چارچوب عرف خاص شکل می‌گیرند.

البته باید توجه داشت که عرف خاص محدود به گروهی اندک نیست، بلکه شامل تمامی افرادی می‌شود که آن اعتبار و قرارداد را پذیرفته‌اند.

این پرسش مطرح می‌شود که چرا عرف عام باید در مقیاس جهانی تعریف شود و چرا نمی‌توان هر حاکمیت سیاسی را به عنوان عرف عام پذیرفت؟ افزون بر این، مفاهیم «عام» و «خاص» ماهیتی نسبی دارند؛ به گونه‌ای که هر مجموعه‌ای را که در نظر بگیریم، در قیاس با مجموعه‌ای گسترده‌تر، خاص تلقی می‌شود. از این رو، چنین شیوه‌ای از تقسیم‌بندی نمی‌تواند معیار دقیقی برای تحلیل اعتبار عرفی به شمار آید.

با توجه به نتیجه‌ای که پیش‌تر به دست آمد، می‌توان گفت همه مجموعه‌ها، اعم از عرف خاص، عرف عام نسبی و عرف عام مطلق، در چارچوب خود واجد اعتبار هستند. نظر دیگری در مقابل مطرح شده است و آن اینکه هرگاه اعتبار توسط گروهی متخصص ایجاد شود، این اعتبار می‌تواند در میان عموم نیز مورد توجه قرار گرفته و قابلیت سرایت پیدا کند (سبحانی و قائمی‌نیا، ۱۳۹۷).

در پاسخ باید گفت که این ادعا نیز بدون اقامه دلیل است؛ زیرا یا این اعتبار از سوی معتبر خاص، یعنی دولت یا حاکمیت، ایجاد شده است که در این صورت، به تبع قدرت

و سلطه حاکمیت بر جامعه، لازم‌الاتباع برای همگان خواهد بود و این فرض، خارج از محل بحث است. یا آنکه اعتبارکننده، عرف خاص است که در این حالت، این اعتبار تنها برای کسانی الزام‌آور خواهد بود که قرارداد آن گروه خاص را پذیرفته‌اند و لزوماً برای همه مردم تعهدآور نیست.

بر این اساس، اعتبار گروهی خاص - حتی اگر از متخصصان تشکیل شده باشند - نمی‌تواند برای عموم مردم الزام ایجاد کند. همچنین، اگر ادعا شود که معتبر، عرف عام است، همان‌گونه که در نقد پیشین بیان شد، چنین فرضی یا اساساً فاقد نمونه خارجی است یا دست‌کم به شدت نادرالوقوع است.

بنابراین، دامنه اعتبارات - به‌ویژه در حوزه پول - باید به‌دقت مورد توجه قرار گیرد و تعمیم این دامنه اعتبار به همه جوامع، نیازمند اقامه دلیل است که غالباً چنین دلیلی وجود ندارد. البته اگر روزی، در فرضی که اکثریت جامعه بشری نسبت به شیئی به‌عنوان واسطه مبادله اقبال عمومی پیدا کنند، این اعتبار فراگیر می‌تواند در عرف عام به پول‌بودن آن شیء بینجامد.

۴. مبانی فقهی صحت معاملات و انتشار و حکمرانی پول

۴-۱. مبانی فقهی حاکم بر صحت معاملات

شارع مقدس، برای ساختارمندکردن معاملات، اصولی را بر پایه مصالح و مفاسد واقعی بنیان نهاده است که رعایت آن‌ها در جامعه الزامی است. این اصول به‌مثابه زیربنای تمامی معاملات به‌شمار می‌آیند و سایر عقود و شرایط، در چارچوب همین بستر تحقق می‌یابند. برخی از اصول کلی حاکم بر معاملات عبارت‌اند از:

- ۱) فراگیری علم و احکام معاملات: هر کس قصد تجارت دارد، باید احکام دینی مربوط به معاملات را بیاموزد تا از این طریق حلال را از حرام بازشناسد. کسی که بدون آموختن احکام دین به تجارت بپردازد، در شبهات فرو می‌رود (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۲، ص. ۲۸۳).

۲) حرمت اكل مال به باطل^{۳۵}: «اكل مال به باطل» در معنای عام و گسترده آن، به اموری اطلاق می‌شود که موجب هلاکت و نابودی مردم و ازهم‌گسیختگی جامعه اسلامی می‌گردد (اسماعیلی، ۱۳۷۳، ص. ۱). این قاعده با توجه به عمومیت خود، موارد متعددی را دربر می‌گیرد؛ از جمله، مالیت‌نداشتن ثمن یا مثن نیز ذیل این قاعده قابل طرح است.

۳) ممنوعیت ربا^{۳۶}: ربا به معنای افزون‌شدن، رشد و نمو یافتن و دریافت سودی بیش از اصل مال تعریف شده است.

۴) ممنوعیت ضرر و ضرار: بر اساس قاعده «لا ضرر و لا ضرار»، هیچ‌گونه ضرر و زیانی در معاملات مشروعیت ندارد؛ چنان‌که در آیه «لا تُضَارُّ وَالِدَةُ بَوْلِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بَوْلُهُ» (بقره: ۲۳۳) نیز به این معنا اشاره شده است.

۵) ممنوعیت غرر: پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله از بیع غرری نهی کرده‌اند: «نهی النبی عن بیع الغرر» (حر عاملی، ج. ۱۷، ص. ۴۴۸). به تعبیر استاد تسخیری، غرر عبارت است از «جهالتی که به نزاع منتهی شود».

۶) ممنوعیت قمار^{۳۷}: بخشی از اشکالات مطرح‌شده درباره بطلان خریدوفروش رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) بر اساس احکام اولیه، ناظر به همین مبانی فقهی صحت معاملات است؛ بدین معنا که هرگاه یکی از این اصول رعایت نشود، حکم به بطلان معامله صادر می‌شود. ازاین‌رو، اگر فقهی معاملات رمزینه‌ها را مشمول عناوینی همچون قمار، غرر، ربا یا سایر موارد بداند، به حکم اولی فتوا به بطلان چنین معاملاتی خواهد داد.

۴-۲. مبانی فقهی حاکم بر انتشار و حکمرانی پول

برای آنکه بررسی فقهی مناسبی درباره مبانی پول و دارایی صورت گیرد، به نظر می‌رسد اشاره‌ای اجمالی به مهم‌ترین تحقیقات انجام‌شده در این حوزه بتواند جایگاه بحث را روشن‌تر سازد. شایان ذکر است که در میان پژوهش‌های مبسوط انجام‌شده درباره نظام

۳۵. نساء: ۲۹

۳۶. بقره: ۲۷۸ تا ۲۸۰

۳۷. بقره: ۲۱۹

پولی اسلامی، مقاله منتشر شده از سوی عیوضلو و رضایی صدرآبادی و نوری (۱۴۰۰) از جمله آثاری است که در مطالعات متعدد مورد استفاده قرار گرفته است. طرح برخی ملاحظات درباره این پژوهش می‌تواند توجیه‌کننده رویکرد اتخاذ شده در مقاله حاضر باشد.

نخست آنکه یکی از اهداف فرعی این مقاله، بررسی ماهیت و ویژگی‌های پول است؛ هدفی که با ارائه یک «نظام پولی در اقتصاد اسلامی» متفاوت است. از این رو، ضرورتی برای ورود تفصیلی به مباحث محتوایی نظام پولی اسلامی وجود ندارد و تمرکز اصلی بر ارائه تبیینی مناسب از ماهیت پول قرار گرفته است. در ادامه مقاله نیز به روشنی مشاهده می‌شود که دستیابی به نتایج مورد نظر تحقیق، بدون ورود به پیچیدگی‌های نظری نظام پولی اسلامی، هم ممکن است و هم در مقام نتیجه‌گیری، شباهت قابل توجهی با نتایج پژوهش‌هایی دارد که به‌طور مفصل وارد این بحث شده‌اند.

نکته دوم آن است که باید پرسید آیا ارائه مفهوم «نظام پولی اسلامی» تمایزی واقعی با آنچه در ادبیات اقتصادی متعارف مطرح است، ایجاد می‌کند یا صرفاً بازخوانی مفاهیمی است که مابه‌ازای تقریباً مشابهی در حوزه پولی دارند و تنها در قالبی بومی شده و با چیدمان واژگانی جدید عرضه شده‌اند؛ مفاهیمی مانند شرایط انتشار پول، ویژگی‌های سیاست پولی مناسب در دوره‌های رکود و رونق، و جایگاه حکمرانی مطلوب در نظام پولی.

نکته سوم آنکه پدیده «استدراج» در علوم، به‌ویژه در علوم انسانی و از جمله اقتصاد، رخ داده است؛ از این رو، هرچند تدوین چارچوب‌ها و بلوک‌هایی تحت عنوان زیرنظام‌های مختلف، از حیث پژوهشی قابل تقدیر است، اما میزان اثربخشی آن‌ها می‌تواند محل تردید باشد. بر این اساس، نقد و بررسی تفصیلی رویکرد یادشده، به دلایل فوق، خارج از هدف مقاله حاضر تلقی شده و از آن صرف‌نظر می‌شود.

۴-۲-۱. بررسی فقهی انتشار پول با ارزش ذاتی توسط حاکمیت (نهاد پولی)

با توجه به اینکه اسلام در باب معاملات، غالباً به عرف رجوع می‌کند و رویکرد آن، تأیید، اصلاح یا رد قواعد عرفی است، در بررسی حق تولید و انتشار پول با ارزش ذاتی، ادله و

شواهد متعددی وجود دارد که انحصار این حق در حاکمیت را تأیید نمی‌کند. ازاین‌رو، این مسئله ابتدا در قالب پول‌های دارای ارزش ذاتی بررسی می‌شود و بحث مربوط به حق تولید و انتشار پول اعتباری، در ادامه مطرح خواهد شد.

(۱) طبق شهادت مورخانی مانند طبری، ابن اثیر و بلاذری، نخستین کسی که سکه اسلامی را به‌صورت رسمی رواج داد، عبدالملک مروان بود. وی در فاصله سال‌های ۷۴ تا ۷۶ هجری اقدام به ضرب دینار اسلامی کرد و تا پیش از آن، در جامعه اسلامی از دینارهای قیصری و درهم‌های کسروی استفاده می‌شد. باین‌حال، هیچ گزارشی در روایات مبنی بر منع استفاده از این سکه‌ها تا آن زمان وارد نشده است.

این وضعیت تا زمانی ادامه داشت که در پی تهدید پادشاه روم مبنی بر حک کردن عباراتی توهین‌آمیز نسبت به پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله بر روی سکه‌ها، امام محمد باقر علیه‌السلام دستور به ممنوعیت استفاده از سکه‌های رومی دادند و در خصوص ضرب سکه‌های اسلامی و تعیین نوع و اندازه آن‌ها، رهنمودهایی به حاکم وقت ارائه فرمودند. با فرض پذیرش سند این روایت، روشن است که ممنوعیت استفاده از سکه‌های رومی، ناظر به شرایط خاص سیاسی و اجتماعی آن زمان بوده است؛ ازاین‌رو، منع به‌کارگیری سکه‌هایی که خارج از حاکمیت ضرب شده و در بازار رایج‌اند، نیازمند دلیل خاص است و تنها از باب نفی سلطه کفار می‌توان آن را توجیه کرد. در غیر این صورت، صرف مقبولیت بازار و عرف، می‌تواند مجوز حضور آن‌ها در فضای اقتصادی باشد.

افزون بر این، شواهد متعددی برخلاف انحصار یادشده از معصومان علیهم‌السلام نقل شده است؛ از جمله آنکه پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله از پول‌هایی که در عصر جاهلیت ضرب شده بودند، زکات اخذ می‌کردند و پول رایج جامعه را، همان‌گونه که وجود داشت، تأیید و تقریر فرمودند (زراءنژاد، ۱۳۸۳). همچنین از برخی روایات استفاده می‌شود که نسبت ثابتی میان درهم و دینار وجود نداشته و این نسبت، تابع میزان عرضه و تقاضا در جامعه بوده است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص. ۱۹۷).

در دوره حکومت عباسیان نیز تغییرات متعددی در سکه‌ها رخ می‌داد؛ به‌گونه‌ای که وزن دینار و درهم در نوسان بود و گاه حتی در دوره حکومت یک خلیفه نیز این

تغییرات اتفاق می‌افتاد. در چنین شرایطی، حاکم سکه‌های جدید را رسمی اعلام می‌کرد که این امر به اختلافاتی میان مردم، از جمله در پرداخت دیون، می‌انجامید. در یکی از این موارد، امام رضا علیه السلام دستور به دریافت سکه‌های پیشین با وزن کمتر دادند، در حالی که مأمون عباسی حکم به اسقاط آن سکه‌ها داده بود (صدوق قمی، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص. ۱۹۱؛ طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۷، ص. ۱۱۷). این روایت نمونه‌ای عملی از رد نظر حاکمیت توسط شارع است؛ بدین معنا که سکه جدید ضرب شده از سوی حاکمیت، برای ادای دین مناسب تلقی نشده و در این گونه موارد، باید به ارزش ذاتی سکه‌ها، یعنی سکه‌های با ضرب پیشین، رجوع کرد.

(۲) امام صادق علیه السلام اصل تولید درهم را جایز دانسته‌اند و تنها در خصوص روکش مس یا غیر آن تصریح فرموده‌اند که برای صحت معامله، تبیین و آگاهی بخشی به مشتری ضرورت دارد (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص. ۱۸۸). بر اساس این روایت، اصل تولید و انتشار پول توسط غیر حاکمیت، به صراحت مورد امضا قرار گرفته است.

(۳) از امام صادق علیه السلام درباره درهم‌های مغشوش سؤال شد. حضرت فرمودند: اگر چیزی را که خرج می‌کنی در میان اهل شهر رواج دارد، اشکالی ندارد؛ اما اگر چیزی را خرج می‌کنی که در میان اهل شهر رواج ندارد، جایز نیست (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۸، ص. ۱۸۸).

از این روایت می‌توان شاخصه‌های بسیار مهمی برای معرفی پول مورد پذیرش استنباط کرد. امام صادق علیه السلام می‌فرمایند:

○ پول هر جامعه باید با عرف اهل بلد (کشور یا شهر) همان جامعه سنجیده شود.

○ پول مورد نظر باید از اقبال عمومی برخوردار باشد؛ به گونه‌ای که حتی اگر شیء مفروض دارای ارزش ذاتی باشد (چنان‌که در روایت، درهم موضوع بحث است)، اما در میان اهل بلد رواج و پذیرش نداشته باشد، از سوی حضرت به عنوان پول امضا نمی‌شود.

○ شرط انتشار از جانب حاکمیت مطرح نشده است؛ با آنکه در آن دوره، ضرب سکه عموماً توسط حکومت انجام می‌گرفت.

(۴) در روايتي درباره تحریم غش، به ضرورت جلوگیری از هرج و مرج مالی و راه یافتن پول‌های نامعتبر و مغشوش در میان مردم تصریح شده است؛ به عبارت دیگر، وجود ناظرانی برای جلوگیری از رواج پول تقلبی امری ضروری تلقی می‌شود. مقصود از این نظارت، ایجاد شفافیت مالی در فرایند تولید و عرضه پول در بازار و در میان مردم است تا از سوءاستفاده‌های مالی پیشگیری شود. نکته قابل توجه آن است که امام علیه‌السلام در این روایت، فرد را در جامعه - و نه نهاد حاکمیتی را - به از بین بردن سکه تقلبی امر می‌کنند؛ بدین معنا که نظارت بر صحت پول، وظیفه‌ای اجتماعی و عمومی تلقی شده است. افزون بر این، این احتمال نیز وجود دارد که سکه مغشوش توسط حاکمیت یا کارگزاران آن ضرب شده باشد؛ زیرا حضرت در مقام بیان حکم استفاده از سکه‌های رایج بوده‌اند و تصریحی در خصوص انحصار تولید و انتشار پول توسط حاکمیت ارائه نکرده‌اند (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۷، ص. ۲۸۱).

بنابراین، با توجه به دلایل پیش‌گفته، در خصوص پول‌هایی که دارای ارزش ذاتی هستند، بر اساس شواهد و ادله روایی، حق ضرب و انتشار آن‌ها به صورت ذاتی در انحصار حاکمیت قرار ندارد و حتی نظارت و مقررات‌گذاری آن نیز منحصر به حاکمیت نیست.

نکته قابل تأمل آن است که در زمان معصومان علیهم‌السلام که این روایات صادر شده‌اند، حکومت وقت منصوب از سوی معصومان علیهم‌السلام نبوده است؛ از این رو، این بی‌اعتنایی نسبت به جایگاه نظارت و مقررات‌گذاری حاکمیت، می‌تواند ناشی از عدم تأیید آن حاکمیت باشد. با این حال، در فرضی که حاکمیت منصوب از سوی معصومان علیهم‌السلام باشد و به طور خاص در چارچوب حکومت اسلامی در عصر غیبت - که در آن پول با ارزش ذاتی عملاً کنار گذاشته شده است - حداقل ضرب سکه، چه در قالب پول خاص و چه در قالب دارایی، باید تحت نظارت مؤثر نهاد مسئول انجام پذیرد.

این امر می‌تواند نشان‌دهنده حکمرانی نامناسب در حوزه ضرب و انتشار پول باشد و در عین حال، حضور هسته‌های صحت‌سنجی و اعتبارسنجی غیرحاکمیتی را نیز در جامعه تأیید کند. افزون بر این، در وضعیت کنونی، ضرب سکه طلا - هرچند

نه با قصد ضرب پول مبادلاتی - در جامعه رواج یافته است که می تواند دلالت بر عدم انحصار کامل در ضرب سکه دولتی داشته باشد؛ هرچند تحقق این امر با نظارت نهاد پولی صورت پذیرفته است.

۴-۲-۲. بررسی فقهی انتشار پول اعتباری توسط حاکمیت (نهاد پولی)

پول های اعتباری، پول هایی هستند که ارزش آن ها وابسته به اعتبار معتبر است. گونه های موجود از پول های اعتباری، به صورت مستقل طرح و بررسی می شوند:

(۱) رسید های اعتباری با پشتوانه دارایی واقعی: چنانچه رسید اعتباری به پشتوانه طلا، نقره یا هر دارایی با ارزش دیگری صادر شود، به گونه ای که اعتماد عمومی را جلب کند، از حیث کارکرد تفاوتی با پول های دارای ارزش ذاتی نخواهد داشت. در عصر غیبت و در چارچوب حکومت اسلامی، نظارت بر اجرای صحیح و پیشگیری از اضرار به جامعه در فرایند انتشار این نوع پول های دارای پشتوانه، به طور خاص بر عهده نهاد پولی و مالی و به طور عام بر عهده همه افراد جامعه است؛ زیرا این موضوع از جمله مسائلی است که با امنیت اقتصادی جامعه ارتباط مستقیم دارد. در این چارچوب، دولت و حاکمیت، به نمایندگی از عموم جامعه، متکفل اعمال نظارت خواهند بود. بنابراین، تولید و انتشار این نوع رسید های اعتباری، با توجه به عموماً ادله، در انحصار نهاد پولی و مالی مسئول (بانک مرکزی) قرار ندارد.

(۲) رسید های اعتباری مبتنی بر اقتصاد کلان و تولید ناخالص داخلی (پول فیات): چنانچه رسید اعتباری مبتنی بر تولید ناخالص داخلی و ثبات اقتصاد کشور (پول فیات) بوده و موجب اعتماد و اقبال عمومی شود، با توجه به آنکه چنین پولی سابقه ای در عصر شارع مقدس نداشته، صرفاً اعتباری و فاقد ارزش ذاتی است و دامنه ای سرزمینی دارد، امکان ضرب و انتشار آن توسط غیر از نهاد پولی مسئول (بانک مرکزی) وجود ندارد و این فرض، سالبه به انتفای موضوع است. در این حالت، دولت از طریق بانک مرکزی و به نمایندگی از افراد جامعه، با رعایت منفعت و مصلحت عمومی و بر اساس سیاست های متناسب پولی و مالی، و با لحاظ متغیرهای اقتصادی از جمله

رشد اقتصادی، اقدام به انتشار چنین رسیدهایی می‌کند. بدیهی است که حق تولید و انتشار این نوع پول‌ها، منحصر به حاکمیت خواهد بود.

۳) پول‌های اعتباری بدون پشتوانه و خلق نقدینگی بی‌ضابطه: پول‌های اعتباری بدون پشتوانه که از طریق نهاد پولی کشور (بانک مرکزی) یا بانک‌ها، در قالب افزایش پایه پولی یا خلق نقدینگی و بدون رعایت منفعت و مصلحت عمومی جامعه، و در چارچوب رشد بی‌ضابطه نقدینگی منتشر شوند، جایز نیستند. این نوع خلق پول، عوارض اقتصادی متعددی از جمله تورم، افزایش نابرابری درآمدی و کاهش قدرت خرید جامعه را به دنبال دارد. با توجه به ادله روایی مربوط به پول‌های دارای ارزش ذاتی، به طریق اولی می‌توان گفت که انتشار این دسته از پول‌ها نیز نباید مجاز شمرده شود. در این زمینه، ادله حرمت تصرف غیرمأذون و غضب، و نیز ادله ناظر بر نفی و از بین بردن پول‌های مغشوش، نامشخص و تقلبی، می‌تواند به‌عنوان مستند فقهی عدم صحت این نوع خلق پول مورد استناد قرار گیرد.

۵. تبیین و تعیین پول و دارایی بودن رمزینه‌ها (رمز ارزش‌ها)^{۳۸}

با توجه به اینکه رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) می‌توانند در یکی از سه قالب پول، دارایی - که خود ممکن است شامل حق، کالا یا نمایانگر دارایی‌هایی همچون سهام در انواع طرح‌ها و پروژه‌ها، یا اسناد رمزنگاری شده باشد - و یا نوع سوم (توکن‌های حاکمیتی) قرار گیرند که در طبقه‌بندی منتخب تحقیق به آن اشاره شد، در این بخش درصدد تشخیص پول‌بودن یا دارایی‌بودن اقسام رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها)، با اتکا به مقدمات پیش‌گفته، هستیم.

۱) رمزینه‌های دارای پشتوانه طلا و نقره که در بستر بلاک‌چین و به‌صورت غیرمتمرکز و با نظارت عمومی منتشر می‌شوند، بیشترین مشابهت را با پول‌های دارای ارزش ذاتی دارند. بر اساس عمومات ادله و با توجه به عدم ردع شارع نسبت به منع ضرب خصوصی، جواز انتشار این دسته از رمزینه‌ها (رمزارزش‌ها) قابل اثبات است. با این حال، صحت‌سنجی ادعای پشتوانه آن‌ها - از طریق افشای مالی اطمینان‌آور، نهادهای خصوصی اعتبارسنجی یا نهادهای پولی و مالی ملی یا

۳۸. ارقام به‌کاررفته در این قسمت با آخرین تغییرات بازار در ۱۴۰۴/۰۷/۱۸ بروزرسانی شده است.

بین‌المللی - به‌منظور اجتناب از عوارض مالی، از جمله تقلب و کلاهبرداری، ضروری است. بدین معنا که اصل صحت‌سنجی موضوعیت دارد و نوع نهاد ناظر، فی‌نفسه، اهمیت تعیین‌کننده‌ای ندارد.

(۲) رمزینیهایی که بر پایه ارزش‌های با ارزش ثابت و در بستر بلاک‌چین، با نظارت عمومی غیرمتمرکز - مانند تتر - به‌عنوان پول طراحی شده‌اند، قابل پذیرش هستند. دلیل صحت آن‌ها، افزون بر عمومات پیش‌گفته، روایات ناظر به پذیرش پول‌هایی است که به‌صورت عمومی در جامعه مورد قبول واقع می‌شوند؛ یا به تعبیر دیگر، اعتماد عمومی را جلب می‌کنند. در این دسته نیز، همانند پول‌های دارای ارزش ذاتی، صحت‌سنجی موضوعیت دارد و نوع نهاد ناظر، واجد اهمیت ذاتی نیست.

(۳) در خصوص بیت‌کوین، که به‌تنهایی حدود ۵۹ درصد از بازار رمزینیه‌ها را در زمان نگارش مقاله به خود اختصاص داده است، مشاهده می‌شود که نسبت حجم معاملات روزانه آن به ارزش بازار، حدود سه و دو دهم درصد است^{۳۹}؛ به‌عبارت دیگر، بخش عمده این رمزینیه در چرخه روزانه معاملات قرار ندارد و کارکرد غالب آن، سرمایه‌گذاری است، نه ایفای نقش وسیله مبادله در جایگاه پول. به همین دلیل، در کشورهایی مانند ایالات متحده آمریکا (غمامی و علی‌پور، ۱۴۰۱)، بریتانیا، ژاپن، استرالیا و کره جنوبی - که رویکردی مثبت در حوزه سیاست‌گذاری و مقررات‌گذاری رمزینیه‌ها اتخاذ کرده‌اند - بیت‌کوین به‌عنوان دارایی و نه پول شناسایی می‌شود و معاملات آن مشمول نرخ‌های مالیاتی است^{۴۰}. در مورد اتریوم، به‌عنوان دومین رمزینیه با بیشترین ارزش بازار، نسبت یادشده حدود نه و نیم درصد است و در این مورد نیز، رویکرد دارایی‌بودن بر نگاه پولی و مبادله‌ای غلبه دارد. از این رو، با توجه به شیوه رگولاتوری کشورهای توسعه‌یافته‌ای که برخوردی مساعد با رمزینیه‌ها داشته‌اند و با عنایت به تحلیل پیش‌گفته، می‌توان گفت بیت‌کوین و اتریوم - که در مجموع بیش از ۷۰ درصد ارزش بازار رمزینیه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند - واجد غلبه کارکرد دارایی بر کارکرد مبادله‌ای هستند. بر

39. <https://arzdigital.com/coins/>

40. <https://nobitex.ir/mag/global-cryptocurrency-regulations/>

این اساس، جایگاه رمزینه‌ها به عنوان رقیب پول‌های فیات، چه از حیث اثرگذاری بر سیاست‌های پولی کشورهای توسعه‌یافته و چه از حیث حجم رمزینه‌های در گردش، قابل اغماض است. بنابراین، تمرکز سیاست‌گذاری دولت‌ها باید از بررسی اثرگذاری رمزینه‌ها بر بازار پول، به سمت **بازار مالی و دارایی** معطوف شود. البته شایان ذکر است که به منظور اجتناب از عوارض مالی، از جمله تقلب و کلاهبرداری در سطح معاملات فردی، و پول‌شویی و جرائم ملی و بین‌المللی در سطح کلان، کشورهای پیشرو در حمایت از صنعت رمزینه‌ها، این حوزه را با دقت و سخت‌گیری تحت مقررات‌گذاری قرار داده‌اند.

۴) در خصوص رمزارز تتر، که به عنوان یک رمزارز با ثبات و با ارزش اسمی حدود یک دلار مورد توجه بازار رمزینه‌هاست، شایان ذکر است که این رمزینه - به عنوان سومین رمزینه از حیث ارزش بازار - در زمان نگارش مقاله، نسبت حجم معاملات روزانه به ارزش بازار آن بیش از نود و هشت درصد است. این نسبت بالا نشان می‌دهد که در مورد تتر، رویکرد پول‌بودن به طور کامل تأیید می‌شود.

نکته دیگر آن است که سایر استیبل‌کوین‌هایی که به عنوان وسیله مبادله به کار می‌روند، هیچ‌یک نتوانسته‌اند این نقش را به خوبی ایفا کنند^{۴۱}؛ به گونه‌ای که برای نمونه، USDC با نسبت حدود بیست و هفت درصد و ریپل با نسبت حدود سه درصد، فاصله معناداری با کارکرد پولی تتر دارند. از این رو، در یک جمع‌بندی مبتنی بر مشاهدات بازار، شامل حجم معاملات روزانه، اندازه بازار و نسبت این دو متغیر در بخش عمده بازار رمزینه‌ها، و با عنایت به رویکردهای مقررات‌گذاری در کشورهای توسعه‌یافته، می‌توان گفت کارکرد غالب در صنعت رمزینه‌ها، کارکرد دارایی است و تنها معدودی از رمزینه‌ها، از جمله تتر، توانسته‌اند جایگاه خود را به عنوان پول در گردش در بازار رمزینه‌ها تثبیت کنند.

نکته قابل توجه در خصوص تتر آن است که با توجه به حجم معاملات روزانه بازار رمزینه‌ها - که حدود دویست و دوازده میلیارد دلار برآورد می‌شود - تتر به تنهایی حدود صد و هفتاد و هشت میلیارد دلار از این حجم را به خود

41. <https://arzdigital.com/coins/>

اختصاص داده است. بر این اساس، کارکرد اصلی تتر، ایفای نقش پول در جریان بازار رمزینه‌ها و واسطه تبدیل دلار به رمزینه‌ها است؛ از این رو، دغدغه اخلال در بازار پول و سیاست‌های پولی کشورهای توسعه‌یافته در این خصوص، به صورت جدی قابل طرح نخواهد بود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با تبیین مبانی فقهی و اقتصادی، ملاحظه رفتار بازار رمزینه‌ها و در نظر گرفتن نحوه مقررات‌گذاری کشورهایی که رویکردی مساعد نسبت به این بازار اتخاذ کرده‌اند، می‌توان چنین جمع‌بندی کرد:

در خصوص پول‌های دارای ارزش ذاتی، دولت‌ها در حوزه ضرب و انتشار، واجد انحصار ذاتی نیستند و نظارت دولت‌ها بر فرایند انتشار و ضرب پول خارج از حاکمیت (نهاد پولی) کفایت می‌کند. همچنین، رسیدهای حاکی از ارزش ذاتی از حیث حکم، ملحق به پول‌های دارای ارزش ذاتی محسوب می‌شوند.

در خصوص پول اعتباری متعارف، شامل سکه و اسکناس، باید گفت ضرب و انتشار آن در انحصار حاکمیت (نهاد پولی) قرار دارد. افزون بر این، خلق پول اعتباری بدون ضابطه از سوی دولت‌ها و بانک‌ها، مشمول ادله حرمت بوده و ممنوع است؛ به عبارت دیگر، پولی‌سازی کسری بودجه و ایجاد تورم از این طریق، می‌تواند موجب ضمان حاکمیت شود.

در خصوص رمزینه‌ها (رمزارش‌ها) نیز، با عنایت به تفصیل ارائه‌شده درباره رمزینه‌های دارای ارزش ذاتی و رمزینه‌های مبتنی بر ارزش‌های فیات، صحت‌سنجی ادعای پشتوانه موضوعیت دارد و نوع نهاد ناظر، فی‌نفسه، واجد اهمیت تعیین‌کننده نیست. افزون بر این، با توجه به نکات پیش‌گفته، آن دسته از رمزینه‌ها که دارای کارکرد غیرپولی متقن هستند، از شمول بررسی ادله مربوط به انتشار پول خارج شده و بررسی آن‌ها در قالب دارایی صورت می‌گیرد.

در نهایت، به نظر می‌رسد جز معدودی از رمزینه‌ها - مانند تتر - که توانسته‌اند جایگاه خود را به عنوان ابزار مبادله و نیز واسطه تبدیل ارزش‌های فیات به رمزینه‌ها تثبیت کنند،

سایر رمزینه‌ها، با توجه به حجم محدود ارزش بازار آن‌ها، توان اثرگذاری معنادار بر نظام پولی ملی و بین‌المللی را ندارند. از همین‌رو، غالب کشورهای توسعه‌یافته، رمزینه‌ها را در قالب دارایی شناسایی می‌کنند.

البته شایان ذکر است که به‌منظور اجتناب از عوارض مالی، از جمله تقلب و کلاهبرداری در سطح معاملات فردی و پول‌شویی و جرائم ملی و بین‌المللی از حیث حکمرانی مالی، کشورهای پیشرو در حمایت از صنعت رمزینه‌ها، این حوزه را با دقت و سخت‌گیری تحت مقررات‌گذاری قرار داده‌اند.

مطالب پیش‌گفته را می‌توان به‌منظور جمع‌بندی و وضوح بیشتر، در قالب جدول (۱) ارائه کرد.

جدول (۱): حکم انتشار پول در قالب‌های مختلف توسط دولت یا ناشر خصوصی

انواع پول	نوع ارزش	نوع پشتوانه	انتشار دولتی	انتشار خصوصی با امکان صحت‌سنجی
پول	ذاتی	واقعی	✓	✓
		رسید کاغذی		
	اعتباری	باضابطه	✓	-
		بی‌ضابطه	-	-
رمز پول‌ها	رمز ارز	با پشتوانه پول فیات و انتشار به صورت خصوصی	-	✓
		با پشتوانه پول فیات و ارز جهان روا و انتشار حکومتی	✓	-

انواع پول	نوع ارزش	نوع پشتوانه	انتشار دولتی	انتشار خصوصی با امکان صحت سنجی
	رمز پول ملی (CBDC)	با پشتوانه و نماینده پول الکترونیکی ملی	✓	-

منبع: (یافته‌های تحقیق)

از این رو می‌توان گفت مکلف مورد خطاب، اگر شهروند کشورهای توسعه یافته باشد، با لحاظ نکات پیش گفته و در چارچوب تمکین از قوانین سرزمینی، می‌تواند در بازار رمزینه‌ها فعالیت کند. اما اگر شهروند کشورهایی باشد که فعالیت در بازار رمزینه‌ها را در تمامی مراحل ممنوع کرده‌اند، به نظر می‌رسد بر اساس حکم اولیه و از حیث فقه فردی و صحت معاملات، اقدام به این فعالیت فی‌نفسه خالی از اشکال باشد؛ هرچند بر مبنای حکم ثانوی، تمکین از قانون، موجب منع از فعالیت در این حوزه خواهد شد.

در مقام توصیه و پیشنهاد سیاستی به نهادهای تصمیم‌گیر، به نظر می‌رسد دغدغه اصلی در موضوع انتشار، مبادلات و معاملات رمزینه‌ها، باید مقررات‌گذاری از حیث اثرات بر بازار مالی باشد، نه بازار پول. البته در کشورهایی مانند ایران، ونزوئلا و روسیه که تحت تأثیر مخاصمات، تحریم‌ها و التهابات ارزی قرار دارند، ملاحظات مربوط به اثرات رمزینه‌ها بر بازار ارز نیز می‌تواند به حوزه مقررات‌گذاری افزوده شود. بر این اساس، مقررات‌گذاری باید با رویکرد بهره‌گیری از فرصت‌های ممکن در حوزه رمزینه‌ها و مدیریت تهدیدهای آن صورت پذیرد.

در نهایت، با توجه به اینکه بازارهای مالی، از جمله بازار رمزینه‌ها، در زمره بازارهای پرریسک قرار می‌گیرند و افراد بدون برخورداری از دانش و تجربه کافی، در معرض از دست دادن سرمایه خود هستند، لازم است به‌عنوان یک مقدمه عقلایی، افراد به لوازم و الزامات انتشار (استخراج)، مبادلات و معاملات در این بازار مجهز شوند.

ملاحظات اخلاقی
- پیروی از اصول حقوقی تمامی اصول اخلاقی در پژوهش در این مقاله رعایت شده است. - تعارض منافع بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد. بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله مستخرج از پایان‌نامه، رساله و طرح پژوهشی نیست.

کتابنامه

- ۱) اسدیان لالیمی، مرتضی؛ و حبیبیان نقیبی، مجید (۱۴۰۰). موضوع‌شناسی رمز ارزها و تحلیل فقهی آن‌ها (مورد مطالعه بیت کوین). معرفت، ۳۰(۲۸۱)، ۱۱-۲۲.
- ۲) اسماعیلی، اسماعیل (۱۳۷۳). اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری. (۱)۱.
- ۳) بحرانی، آل‌عصفور، یوسف بن احمد بن ابراهیم (۱۴۰۵). الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة (جلد ۱۸؛ چاپ اول). قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ۴) پرور، اسماعیل (۱۳۹۹). بررسی فقهی اصل حاکم بر عقود و قراردادها: آزادی یا توقیف؟! نظام ولایی، ۲(۳)، ۷۹-۱۰۱.
- ۵) ترابی، مرتضی (۱۳۹۸). خرید و فروش و استخراج پول دیجیتال (بیت‌کوین) و حکم افزایش تورمی سرمایه (چاپ اول). قم: توحید قم.
- ۶) موسوی خویی، سید ابوالقاسم (۱۴۱۸ق) التفتیح فی شرح العروة الوثقی (جلد اول؛ چاپ اول). قم: ایران.
- ۷) رستمی، محمدزمان؛ و رستمی، محمدهادی (۱۴۰۰). تحلیل ماهیت، آثار و چالش‌های اقتصادی و فقهی بیت کوین. معرفت/اقتصاد اسلامی، ۱۲(۲۴)، ۲۳۱-۲۵۰.
- ۸) زراءنژاد، منصور (۱۳۸۳). برآورد ارزش اقتصادی درهم و دینار در تاریخ اقتصادی مسلمانان. پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۶(۲۱)، ۵۱-۶۶.
- ۹) سبجانی، حسن؛ و قائمی‌نیا، علی‌اصغر (۱۳۹۷). تأملی در منشا ارزش بیت کوین از منظر اعتباریات علامه طباطبایی (ره). پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸(۷۰)، ۲۴۵-۲۶۳.
- ۱۰) نرم‌افزار مجموعه آثار علامه طباطبایی، اصول فلسفه و روش رئالیسم.

- (۱۱) حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). وسائل الشیعه (جلد ۱۷، ۱۸، ۱۲ و ۲۷؛ چاپ اول). قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
- (۱۲) عیوضلو، حسین؛ رضائی صدرآبادی، محسن؛ و نوری، جواد (۱۳۹۹). تحلیل فقهی - حقوقی مبادله ارزهای قابل استخراج در اقتصاد اسلامی. اقتصاد اسلامی، ۲۰(۷۷)، ۱۸۳-۲۱۰.
- (۱۳) عیوضلو، حسین؛ رضایی صدرآبادی، محسن؛ و نوری، جواد (۱۴۰۰). تحلیل فقهی - اقتصادی مبانی، اصول و چارچوب کلان نظام پولی اقتصاد اسلامی. تحقیقات مالی اسلامی، ۱۰(۲)، ۴۹۴-۴۴۵. DOI: [10.30497/ifr.2021.240337.1595](https://doi.org/10.30497/ifr.2021.240337.1595)
- (۱۴) غمامی، محمد مهدی؛ و علی‌پور، محمدرضا (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی مواجهه حقوقی با رمز ارزها در نظام های حقوقی ایران و آمریکا. دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۹(۲۱)، ۱۵۰-۱۸۴. DOI: [10.22067/economlaw.2022.77059.1184](https://doi.org/10.22067/economlaw.2022.77059.1184)
- (۱۵) صدوق قمی، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۱۳ق). من لایحضره الفقیه (جلد سوم؛ چاپ دوم). قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- (۱۶) ضیایی، سید یاسر؛ و حسینی، سیده معصومه (۱۴۰۲). وضعیت رمزارزها در حقوق بین‌الملل تجاری و سرمایه‌گذاری خارجی. حقوق فناوری‌های نوین، ۴(۸)، ۱۶۹-۱۸۰. DOI: [10.22133/mtlj.2023.384061.1166](https://doi.org/10.22133/mtlj.2023.384061.1166)
- (۱۷) کاتوزیان، ناصر (۱۳۵۳). حقوق مدنی. تهران: دانشگاه تهران.
- (۱۸) کشاورزی، محمدرضا؛ و رضایی صدرآبادی، محسن (۱۴۰۱). طبقه‌بندی و تحلیل فنی - اقتصادی انواع رمزارزها از منظر چارچوب کلان نظام پولی در اقتصاد اسلامی. تحقیقات مالی اسلامی، ۱۱(۲)، ۳۹۳-۴۳۴. DOI: [10.30497/ifr.2023.243231.1722](https://doi.org/10.30497/ifr.2023.243231.1722)
- (۱۹) کشاورزی، محمدرضا؛ رضایی صدرآبادی، محسن؛ و رعایانی، مهدی (۱۴۰۲). تحلیل فقهی - اقتصادی مالیت رمزارزها در اقتصاد اسلامی. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۱۵(۱)، ۷۹-۱۲۲. DOI: [10.30497/ies.2023.243339.2108](https://doi.org/10.30497/ies.2023.243339.2108)
- (۲۰) کلینی، ابوجعفر، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی (جلد پنجم؛ چاپ چهارم). تهران: دارالکتب الإسلامیه.

- (۲۱) مظفری، موسی الرضا؛ و اسدیان دیلمی، مرتضی (۱۴۰۰). گزارش بررسی فقهی طرح حمایت از استخراج رمزارزها و ساماندهی بازار مبادلات داخلی آن. تهران: مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران.
- (۲۲) میثمی، حسین؛ و بیابانی، زینب (۱۳۹۹). تحلیل ماهیت، استخراج و مبادله انواع رمز ارزها و توکن‌ها از منظر فقه اسلامی و قوانین کشور. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- (۲۳) نواب‌پور، علیرضا؛ یوسفی، احمدعلی؛ و طالبی، محمد (۱۳۹۷). تحلیل فقهی کارکردهای پول‌های رمزنگاری شده (مورد مطالعه بیت کوین). *اقتصاد اسلامی*، ۱۸ (۷۲)، ۲۱۳-۲۴۳.
- (۲۴) یزدی طباطبائی، سید محمدکاظم (۱۴۰۹ق). *العروة الوثقی (للسید الیزدی)* (جلد دوم؛ چاپ دوم). بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.

Reference

- 1) Asdiyān Lālimī, Mortazā, & Ḥabībiyān Naqībī, Majīd. (1400 SH / 2021). Mawḍū'-shenāsī-ye Ramz-Arzhā va Taḥlīl-e Feqhī-ye Ānhā (Mored-e Moṭāle'eh: Bīt-Kūyīn) [Subject Analysis of Cryptocurrencies and Their Jurisprudential Evaluation (Case Study: Bitcoin)]. *Ma'arafat* [Ma'rifat], Vol. 30, No. 281, pp. 11-22. [in Persian]
- 2) Esmā'īlī, Esmā'īl. (1373 SH / 1994). Akl-e Māl be-Bāṭel dar Bīnesh-e Feqhī-ye Shaykh Anṣārī [Unlawful Consumption of Property in Shaykh Anṣārī's Jurisprudential Thought]. *Feqh Studies Journal*, Vol. 1, No. 1. [in Persian]
- 3) Parvar, Esmā'īl. (1399 SH / 2020). Barrasī-ye Feqhī-ye Aṣl-e Ḥākem bar 'Uqūd va Qarārdād-hā: Āzādī yā Tawqūf? [A Jurisprudential Study of the Governing Principle of Contracts: Freedom or Restriction?]. *Neẓām-e Velāyī* [Wilāyī System], Vol. 2, No. 3, pp. 79-101. [in Persian]
- 4) Rostamī, Moḥammad-Zamān, & Rostamī, Moḥammad-Hādī. (1400 SH / 2021). Taḥlīl-e Māhiyat, Āthār va Chālesh-hā-ye Eqteṣādī va Feqhī-ye Bīt-Kūyīn [Analysis of the Nature, Effects, and Economic-Jurisprudential Challenges of Bitcoin]. *Ma'arafat-e Eqteṣād-e Eslāmī* [Islamic Economics Knowledge], Vol. 12, No. 24, pp. 231-250. [in Persian]

- 5) Zarrā'-Nejād, Manṣūr. (1383 SH / 2004). Barāvārd-e Arzesh-e Eqteṣādī-ye Derham va Dīnār dar Tārikh-e Eqteṣādī-ye Mosalmānān [Estimating the Economic Value of Dirhams and Dinars in Muslim Economic History]. *Pazhūhesh-hā-ye Eqteṣādī-ye Īrān* [Iranian Economic Studies], Vol. 6, No. 21, pp. 51-66. [in Persian]
- 6) Sobhānī, Ḥasan, & Qā'emī-Niyā, 'Alī-Aṣghar. (1397 SH / 2018). Ta'ammolī dar Mansha'-e Arzesh-e Bīt-Kūyīn az Manẓar-e E'tebāriyāt-e 'Allāmeḥ Ṭabāṭabā'ī [A Reflection on the Origin of Bitcoin's Value from the Perspective of Allāmah Ṭabāṭabā'ī's Theory of Constructed]. *Pazhūheshnāmeḥ-ye Eqteṣādī* [Economic Research Journal], Vol. 18, No. 70, pp. 245-263. [in Persian]
- 7) Eyvāzlū, Ḥosayn, Reẓā'ī Ṣadrābādī, Moḥsen, & Nūrī, Javād. (1399 SH / 2020). Taḥlīl-e Feqhī-Ḥoqūqī-ye Mobādalah-ye Arz-hā-ye Qābel-e Estekhrāj dar Eqteṣād-e Eslāmī [Jurisprudential-Legal Analysis of Mineable Currency Exchange in Islamic Economics]. *Eqteṣād-e Eslāmī* [Islamic Economics], Vol. 20, No. 77, pp. 183-210. [in Persian]
- 8) Eyvāzlū, Ḥosayn, Reẓā'ī Ṣadrābādī, Moḥsen, & Nūrī, Javād. (1400 SH / 2021). Taḥlīl-e Feqhī-Eqteṣādī-ye Mabānī, Oṣūl va Chārbūb-e Kalān-e Neẓām-e Pūli-ye Eqteṣād-e Eslāmī [Jurisprudential-Economic Analysis of the Foundations and Macro-Framework of the Islamic Monetary System]. *Taḥqīqāt-e Mālī-ye Eslāmī* [Islamic Financial Research], Vol. 10, No. 2, pp. 445-494.
DOI: <https://doi.org/10.30497/ifr.2021.240337.1595> [in Persian]
- 9) Ghamāmī, Moḥammad-Mahdī, & 'Alī-Pūr, Moḥammad-Reẓā. (1401 SH / 2022). Barrasī-ye Taṭbīqī-ye Movājehe-ye Ḥoqūqī bā Ramz-Arzḥā dar Neẓām-hā-ye Ḥoqūqī-ye Īrān va Āmrīkā [A Comparative Study of Legal Approaches to Cryptocurrencies in Iran and the United States]. *Dāneshnāmeḥ-ye Ḥoqūq-e Eqteṣādī* [Encyclopedia of Economic Law], Vol. 29, No. 21, pp. 150-184. DOI: https://lawecon.um.ac.ir/article_42741.html [in Persian]
- 10) Kāshāvarzī, Moḥammad-Reẓā, & Reẓā'ī Ṣadrābādī, Moḥsen. (1401 SH / 2022). Ṭabaqeh-bandī va Taḥlīl-e Fannī-Eqteṣādī-ye Anwā-e Ramz-Arzḥā az Manẓar-e Chārbūb-e Neẓām-e Pūli-ye Eqteṣād-e Eslāmī [Classification and Technical-Economic Analysis of Crypto-Assets within the Islamic Monetary Framework]. *Taḥqīqāt-e Mālī-ye Eslāmī* [Islamic Financial Research], Vol. 11, No. 2, pp. 393-434. DOI: <https://doi.org/10.30497/ifr.2023.243231.1722> [in Persian]

- 11) Kāshāvarzī, Moḥammad-Rezā, Rezāī Ṣadrābādī, Moḥsen, & Ra'āyāī, Mahdī. (1402 SH / 2023). Taḥlīl-e Feqhī-Eqteṣādī-ye Māliyyat-e Ramz-Arzhā dar Eqteṣād-e Eslāmī [Jurisprudential-Economic Analysis of the Proprietary Status of Crypto-Assets]. *Moṭāle'āt-e Eqteṣād-e Eslāmī* [Islamic Economics Studies], Vol. 15, No. 1, pp. 79–122. DOI: <https://doi.org/10.30497/ies.2023.243339.2108> [in Persian]
- 12) Tarābī, Mortazā. (1398 SH / 2019). Kharīd va Forūsh va Estekhrāj-e Pūl-e Dijītāl (Bīt-Kūyīn) va Ḥokm-e Afzāyesh-e Tavarromī-ye Sarmāye [Buying, Selling, and Mining Digital Currency (Bitcoin) and the Ruling on Inflationary Capital Growth]. Iran, Qom: Tawḥīd-e Qom. [in Persian]
- 13) Kātūziyān, Nāṣer. (1353 SH / 1974). Ḥoqūq-e Madanī [Civil Law]. Iran, Tehran: University of Tehran Press. [in Persian]
- 14) al-Baḥrānī, Yūsuf b. Aḥmad b. Ibrāhīm Āl al-'Aṣḥūr. (1405 AH / 1985). *al-Ḥadā'iq al-Nāḍira fī Aḥkām al-Itirah al-Ṭāhira* (Vol. 18, 1st ed.). Iran, Qom: Daftar al-Intishārāt al-Islāmiyya. [in Arabic]
- 15) Al-Ḥurr al-'Āmilī, Muḥammad b. al-Ḥasan. (1409 AH / 1989). *Wasā'il al-Shī'a* (Vols. 12, 17, 18 & 27). Iran, Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt ('a). [in Arabic]
- 16) Al-Ṣadūq al-Qummī, Muḥammad b. 'Alī b. Bābawayh. (1413 AH / 1993). *Man Lā Yaḥḍuruḥu al-Faqīh* (Vol. 3, 2nd ed.). Iran, Qom: Daftar al-Intishārāt al-Islāmiyya. [in Arabic]
- 17) Al-Kulaynī, Muḥammad b. Ya'qūb. (1407 AH / 1987). *al-Kāfi* (Vol. 5, 4th ed.). Iran, Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyya. [in Arabic]
- 18) Al-Mūsawī al-Khū'i, Sayyid Abū al-Qāsim. (1418 AH / 1997). *al-Tanqīh fī Sharḥ al-Urwa al-Wuthqā* (Vol. 1, 1st ed.). Iran, Qom. [in Arabic]
- 19) Ṭabāṭabā'ī, Muḥammad Ḥusayn. (n.d.). Uṣūl-e Falsafeh va Ravesh-e Re'ālism [Principles of Philosophy and the Method of Realism]. Software collection of works. [in Persian]
- 20) Moẓaffarī, Mūsā al-Rezā, & Asdiyān Dīlāmī, Mortazā. (1400 SH / 2021). Gozāresh-e Barrasī-ye Feqhī-ye Tarḥ-e Ḥemāyat az Estekhrāj-e Ramz-Arzhā va Sāmāndehī-ye Bāzār-e Mobādalāt-e Dākhilī-ye Ān [Report on the Jurisprudential Review of the Bill Supporting Cryptocurrency Mining and Organizing the Domestic Exchange Market]. Iran, Tehran: Majles-e Shūrā-ye Eslāmī-ye Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān. [in Persian]

- 21) Mithamī, Ḥosayn, & Biyābānī, Zeynab. (1399 SH / 2020). Taḥlīl-e Māhiyat, Estekhrāj va Mobādalah-ye Anwā-e Ramz-Arzhā va Tūkan-hā az Manẓar-e Feqh-e Eslāmī va Qavānīn-e Keshvar [Analysis of the Nature, Mining, and Exchange of Various Cryptocurrencies and Tokens from the Perspective of Islamic Jurisprudence and National Law]. Iran, Tehran: Pazhūheshkadeh-ye Pūli va Bānkī, Bank-e Markazī-ye Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān. [in Persian]
- 22) Navvāb-Pūr, ‘Alirezā, Yūsufī, Aḥmad-‘Alī, & Ṭālebī, Moḥammad. (1397 SH / 2018). Taḥlīl-e Feqhī-ye Kār-kard-hā-ye Pūl-hā-ye Ramznegārī-Shodeh (More-d-e Moṭāleeh: Bīt-Kūyīn) [Jurisprudential Analysis of the Functions of Cryptocurrencies (Case Study: Bitcoin)]. *Eqtesād-e Eslāmī* [Islamic Economics], Vol. 18, No. 72, pp. 213-243. [in Persian]
- 23) Word Bank Group, Cryptocurrencies and Blockchain (2018). DOI: [10.1596/978-1-4648-1299-6](https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1299-6)
- 24) Ziaee, S. Y. and Hoseini, S. M. (2023). The Status of Cryptocurrencies in International Law of Trade and Foreign Investment. *Modern Technologies Law*, 4(8), 169-180. DOI: [10.22133/mtlj.2023.384061.1166](https://doi.org/10.22133/mtlj.2023.384061.1166)
- 25) <https://www.arzdigital.com/coins/categories/>
- 26) <https://www.ayat-gerami.ir/data.asp?L=1&Id=4098>
- 27) <https://www.ayat-gerami.ir/data.asp?L=1&Id=4092>
- 28) <https://www.bit24.cash/blog/bitcoin-difference-with-altcoins/>
- 29) <https://www.coinmarketcap.com/cryptocurrency-category/>
- 30) <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/cryptocurrency/types-of-cryptocurrency>
- 31) <https://www.hashemishahroudi.org/fa/question/11705/>
- 32) <https://www.hawzahnews.com/news/497038/>
- 33) <https://www.iranbroker.net/what-is-digital-assets/>
- 34) <https://www.islamquest.net/fa/archive/fa60559>
- 35) <https://www.kanoonebourse.com/web3-crypto/>
- 36) <https://www.khanesarmaye.com/metaverse>
- 37) <https://www.leader.ir/fa/content/25476/>
- 38) <https://www.learn.bitmit.co/types-of-cryptocurrencies/>
- 39) <https://www.makarem.ir/main.aspx?lid=0&typeinfo=21&mid=265846>
- 40) <https://www.mesbahi.ir/>
- 41) <https://nobitex.ir/mag/global-cryptocurrency-regulations/>
- 42) <https://www.nobitex.ir/mag/smartcontract>
- 43) <https://www.ompfindex.com/blog/what-is-shitcoin>

- 44) <https://www.ostadmadadi.ir/persian/qa/13706/>
- 45) <https://www.ostadmarvi.ir/index.php/feqh/>
- 46) <https://www.pooleno.ir/blog/what-is-stablecoin>
- 47) <https://www.ramzearz.madynatolelm.ir/film/index/122>
- 48) <https://www.sarmayex.com/college/learn/what-is-nft/>
- 49) <https://www.site.agorgani.ir/estefta/>
- 50) <https://www.tabdeal.org/academy/what-is-meme-coin/>
- 51) <https://www.wallex.ir/blog/what-are-privacy-coins/>
- 52) <https://www.zanjani.ir/>
- 53) <https://www.zoomarz.com/classification-of-cryptocurrencies/>
- 54) <https://www.zoomarz.com/cryptocurrency-money-making-games/>
- 55) <https://B2n.ir/mu3452>
- 56) <https://B2n.ir/wb7802>
- 57) <https://B2n.ir/eb8587>
- 58) <https://B2n.ir/nq5209>